

II. INTERVJUUD EKSPERTIDEGA

EKSPERTIDE UURINGU TAUST

Inimõiguste Instituudi tellimisel viis Turu-uuringute AS läbi uuringu ekspertide seas, kelleks on erinevate kirikute ja teiste usuliste ühenduste esindajad ning oma eriala tõttu religiooni valdkonnaga kokkupuutuvad inimesed (MTÜde, meedia ja riigiasutuste esindajad, usu- ja õigusteadlased).

Uuringu eesmärk oli välja selgitada

- ekspertide hinnang usuvabaduse olukorrale Eestis ja probleemid usuvabaduse tagamisel (sh nii riigivõimust kui ka ühiskonnast lähtuvad probleemid),
- kuidas hindavad usuliste ühenduste esindajad oma suhteid riigivõimuga, sh õigusakte, ning millised on ettepanekud muudatuste tegemiseks,
- millised on olnud muutused usuvabaduse määras viimase 20 aasta jooksul,
- millised on ekspertide kommentaarid elanikkonna uuringu tulemustele.

Uuringumaterjali kogumismeetodiks olid süvaintervjuud. Kokku küsitleti 17 eksperti.

Uuringus osalejate kaasamiseks kasutati sihtvalimit, mille aluseks oli uuringu tellija esitatud nimekiri. Ekspertidena olid uuringus esindatud

- viis Eesti Kirikute Nõukogusse kuuluvat usulist ühendust,
- neli Eesti Kirikute Nõukogusse mittekuuluvat (sh üks kristlik ja kolm mittekristlikku) usulist ühendust,
- Siseministeerium,
- Justiitsministeerium,
- kaks ülikooli (õigusteaduse doktor, usuteaduse doktor),
- religiooniõpetuse õpetaja,
- kolm MTÜde ja meedia esindajat.

Küsitletavate poole pöördui esmalt teavituskirjaga e-posti teel. Konkreetne intervjuu aeg lepidi iga vastajaga eraldi kokku.

Intervjuud toimusid ajavahemikus juuni–november 2013. Intervjuu keskmiseks pikkuseks kujunes u 45 minutit.

Kvalitatiivuuringule omaselt ei ole saadud tulemused laiendatavad kõigile Eesti usulistele ühendustele või erialaekspertidele, vaid need annavad ülevaate vastajate arvamuste ja hinnangute spektrist.

Aruandele on lisatud süvaintervjuude läbiviimise juhend (vt 2. lisa).

TULEMUSED

1 Usuvabaduse olukord Eestis

Küsimus: kas ja kui, siis millised on Eestis probleemid seoses usuvabadusega?

Eesti Kirikute Nõukogusse (EKN) kuuluvad usulised ühendused

EKNi liikmeskirikud on usuvabaduse olukorraga Eestis küllalt hästi rahul. Usuvabadus on inimestele üldiselt hästi tagatud, usklite tagakiusamist ei toimu. Siiski toodi välja mõningaid probleeme, mille puhul annaks olukorda parandada. Märgiti, et järjest tõusevad esile ka erinevad juhtumid ühiskonnas, kus kedagi tõrjutakse, kellegi õigusi piiratakse või kuidas teatud ressursse ümber jagatakse maailmavaate alusel.

Ühe kiriku esindaja. *Pigem paneb mind mõtlema ja muretsema see teema, kuidas teatud Euroopa seadused, mis on väga kristluse vastased, hakkavad mõjutama meie Eesti seadusandlust ja inimeste usuvabadust. /.../ Paljud nendest seadustest võivad minna vastuollu kristlusega.*

Teise kiriku esindaja. *Usuvabadus ei tähenda ainult seda, et inimene tohib praktiseerida oma usku, vaid see tähendab ka seda, et ta saaks elada nende väärtuste järgi, millesse ta usub, et keegi ei takistaks teda. See tähendab ka seda, et riik tunnistaks, mis on kirik kui nähtus, ja tunnistaks seda vastavalt kiriku identiteedile, mitte ei püüaks võrdsustada [kirikut] MTÜ-dega.*

Usulise ühenduse esindaja. *Nii vaba ühiskonda nagu Eestis on Euroopas väga vähe. Seadusandliku poole pealt probleeme ei näe. Sest et need, kes usuvad, ja need, kes ütlevad, et nad ei usu – kõigil on õigus organiseeruda ühiskonnas, tegutseda. Pigem võib-olla on see teatud hariduse või harimatuse küsimus, et mõningad tõesed on õigemad kui teised.*

Noorem põlvkond – andmata endale aru, tihti ideoloogilisi vorme kasutades – propageerib sedasama ideoloogiat, mida nõukogude ajal nõukogulik ateistlik propaganda siin omal ajal kasutas. Võib-olla see on teises vormis, kui meie noored ajakirjanikud või ideoloogid on püüdnud seda käsitleda. Aga küsimus ongi selles harituses, mitte niivõrd meie ühiskonnas toimivates seadustes.

Isikuvabaduse küsimuses võibki probleemina pigem näha harimatust. Arvatakse, et religiooni vastu sõnavõtmine avalikus meedias on õige ja loomulik, aga religiooni pooldajate vastureaktsiooni vaadatakse kui usulist propagandat ja nende õiguste piiramist.

Eesti usuvabaduse tänase seisu kogu positiivne tagamaa ongi see, et meil pole kunagi olnud riigikirikut. On rahvakirik, kellel on olnud väga oluline tugev roll ka kahe maailmasõja vahel Eesti ühiskonnas, aga ta ei olnud riigikirik. Ja selletõttu on eriti paljud lääneriikide inimesed väga positiivselt üllatunud, mil viisil ühelt poolt erinevad religioossed institutsioonid omavahel teevad koostööd ja teiselt poolt, kuidas ühiskonnas ei ole usulist piirangut.

Märksõnade ja valdkondadena tõid usuliste ühenduste esindajad välja järgmise.

- *Haridus. Riik on ratifitseerinud inimõiguste ja -vabaduste kaitse konventsiooni, mis ütleb, et endale võetud mistahes haridus ja õpetamisfunktsioone täites peab riik austama vanemate õigust tagada lastele nende endi usuliste ja filosoofiliste veendumustega kooskõlas olev haridus. Ja seda pole meie ühiskonnas suudetud teha. Üldhariduskool ei paku konfessionaalset usuõpetust, mis on teoreetiliselt nende eestlaste ootus, kes on kristlased. Või ka teiste usukogukondade vanemate ootus – nende usulise või maailmavaatega sobivat haridust riik ei paku. Loodud ei ole ka reaalseid alternatiive, kuigi erakoolide teke seda praegu teatud määral loob. Aga ka siin on riik käitunud diskrimineerivalt, lugedes MTÜdena või sihtasutustena loodud koolid äriühinguteks ja maksustades nad tulumaksuga. See on selge diskrimineerimine võrreldes nendega, kes õpivad tavakoolis. Meie riik ei tunnusta seda inimõiguste kaitse reeglit, et anda vanemate usuliste veendumuste kohast haridust. Seda tagatud ei ole ja seda võib pidada selgeks diskrimineerimiseks.*
- *Pühakodade restaureerimine ja selle rahastamine. Riik on muinsuskaitseadusega seadnud piirangu tervele reale pühakodadele, mis on töövahendid või abivahendid nende kiriklike talitluste korraldamiseks, mida põhiseaduse kohaselt loetakse usuvabaduse juurde kuuluvaks. Sellega, et nende vahendite piirangute kaudu on seatud täiendavad rahalised kohustused kogudusele ja uskliketele, sisuliselt diskrimineeritakse usklikke.*
- *Õigeusu kirikute erinev kohtlemine riigi poolt, mis algas intervjueeritu sõnul nn kirikulõhe sündmustega 1990. aastate alguses ning on pärast MPEÕK registreerimist küll vähenenud, kuid siiski teatavas mottes tuntav siamaani.*
- *Kavandatud karistusseadustiku § 151 muudatus, mis puudutas nn vihakõnet. Kui pattu tuleb hakata nimetama vooruseks või kui lihtsalt ei tohi pattu patuks nimetada – ja selle patuks nimetamise eest võib ähvardada kriminaalkaristus – see on kindel märk usuvabaduse piiramisest.*

Eesti Kirikute Nõukogusse mittekuuluvad usulised ühendused

Valdavalt märgiti, et Eestis on usuvabaduse olukord hea.

Ühe usulise ühenduse esindaja. See tähendab, et kellelgi pole erilisi privileege, seadusandlus on tasakaalus. Ei ole riigikirikut, pole erilist grupeeringut, kõik usulised ühendused on võrdsed. Ehk siis kõigil on õigus tegutseda, seadusandlus on väga liberaalne, ei nõuta mingeid keerulisi toiminguid registreerimiseks. Eelised, mida me riigilt ootame, on kõik olemas – seadusandluse pool. Ja see, kuidas rahvas suhtub erinevatesse grupeeringutesse, see on üle maailma erinev ja Eestis on see suhteliselt normaalne.

Teise usulise ühenduse esindaja. Luteri kirik käitub, nagu ta oleks Eesti riigikirik. Kuigi seaduse silmis seda ta ei ole ja meie valitsus aitab sellele kaasa. Teiseks: eelistatud seisundis on kõik kristlikud kirikud, need, mis kuuluvad Kirikute Nõukogusse. Nendega kõneldakse, teistega mitte. Meil eksisteerib selline ühendus nagu Usuliste Ühenduste Ümarlaud. Sinna olid kaasatud kõik Eesti usulised organisatsioonid, mis ei kuulu Kirikute Nõukogusse. Oli ka võimalus meiega arvestada, kuid seda ei tehtud, võib-olla olime me ka liiga väheaktiivsed. Selle ümarlaua abiga siiski õnnestus takistada usundiõpetuse kohustuslikuks tegemist. Teine oluline punkt on see, et Eesti usuasju puudutav seadusandlus lähtub heast Euroopa keskmisest, mis ei tunne muid usundeid peale enda religioonide, mis on loomu poolest teistsugused. Seetõttu oleme meie halvemas seisukorras. Näiteks pole meil pühakodasid ja seetõttu ei saa me selle alusel maamaksuvabastust.

Kolmanda usulise ühenduse esindaja. Mina ei näe Eestis probleeme usuvabadusega. Pigem olid siin suured üledoosid, taheti hakata koolides usuõpetust õpetama ja selle vastu tuli enda arvamust avaldada. Ma arvan, et usuõpetuse aeg haridussüsteemis on läbi. Nüüd õpetatakse muid asju, tutvustatakse erinevaid religioone. Aga algul leiti, et tuleb rakendada kristlikku luterlikku suunda, panna tööle koolides ühesuunaline usuõpetus. Selline ülesehitus ei oma Eestis kandepinda, sest venekeelses haridussüsteemis ei tule kõne alla kultiveerida luterlikku õpetust. Vene õigeusku oleks seega pidanud õpetama teised inimesed, kuna vastavad haridustöötajad Eestis puuduvad. Nad oleks pidanud sisse tooma Venemaalt. Tegelikult oli see asi äärmiselt kriitikat vääriv. Seda suruti peale õige mitme aasta vältel. Praeguseks on asi sumbunud. Säärast liiki usuõpetus ei peaks olema haridussüsteemi käsitleda, see oleks kirikukooli taseme küsimus. Vahepeal avaldasid inimesed pahameelt, et suisa lasteaedades käidi õpetamas religioosseid õpetusi. On niisugused ohud, millega tuleb ettevaatlik olla. Piiranguid siiski pole. Pigem vastupidi – meil on demokraatia ja vabadus.

Neljanda usulise ühenduse esindaja. Siin suhtutakse hästi ja rahulikult ükskõik millisesse usku. /.../ Kuid on asju, mis võiksid olla paremad. /.../ Noored inimesed otsivad tööd ja neile pakutakse tööd erinevates ettevõtetes, instituutides. Nad lähevad sinna tööle. Praegu on meil iga reede õhtu sabat, ei tohi tööd teha. Talvel reedel saabub pimedus (öö) väga vara ning kuni päikesetõusuni ei tohi tööd teha. Selleks, et reedel olla enne päikeseloojangut kodus, lõpetavad nad töö kell kaks, mitte hiljem, sest peab valmistuma sabatiks. See on natuke problemaatiline, sest inimestele, kes otsivad tööd, ütleb tööandja, et anna andeks, sa ei saa iga reede mitte töötada. Vahel võib saavutada kokkuleppe, kuid vahel on ka selline töö, kus ei ole kokkulepe võimalik. Kuid mul endal ei ole selles vallas mingeid ettepanekuid seaduse muutmiseks.

Eriala- ja valdkonnaekspertid

Ministeriumide esindajate sõnul ei ole teadaolevalt praegu Eestis probleeme usuvabadusega ning aktuaalseid näiteid sellega seonduvalt ei toodud.

Õigusteaduse doktor, religiooniõiguse ekspert märkis, et erilisi probleeme Eestis ei ole. *Kui nüüd midagi probleemidest välja tuua, siis tuleb meil hakata tegelema probleemide ennetamisega. Probleemid, mis Euroopas on tõusetunud, jõuavad ükskord ka Eestisse, ja seega meil on vaja hakata nende küsimustega juba praegu tegelema. Ja kui nüüd väga norida, siis võib-olla on meil probleeme sellega, et teatud religioosseid ühendusi koheldakse võrdsemalt kui teisi. Samas on võib-olla nende tähtsus ja osakaal ühiskonnas suurem ja võib-olla seda ei tohigi vaadata probleemina.*

Usuteaduse doktor, Tartu Ülikooli õppejõud: *Ega meil väga suuri rikkumisi ei ole, küll on üksikjuhtumeid kuulda siin ja seal, et usuvabaduse põhimõtetest on üle astunud. Kaudsemalt on ilmselt problemaatiline see, et igasuguse vabaduse aluseks on informeeritus ja siinkohal kerkib küsimus sellest, et kui inimestel ei ole religiooni kohta väga palju informatsiooni, siis kas ja kuivõrd saab rääkida usuvabadusest? Kui me vaatame näiteks paljude Põhjamaade koolisüsteemi, kus religioonialane haridus on selle põhjendusega koolide õppekavas sees, et see on alus usuvabadusele. Meil seda ei ole.*

Rikkumise näide. Konkreetne juhus, mõni aasta tagasi vallandati ühes koolis õpetaja tema usuliste tõekspidamiste alusel. Mitte sellepärast, et ta oleks ebaprofessionaalne oma õpetamises või kuidagi kallutatud oma õpetamises, vaid sellepärast, et eelistati mitteusulise taustaga õpetajat. Antud juhul on küll tegemist väga ilmse usuvabaduse rikkumisega. Kooli juhtkond oli survestatud lapsevanemate poolt, kes avaldasid koosolekul oma arvamust, et õpetaja ei oleks usulise taustaga. Selge see, et on omad hirmud, aga kooli juhtkond läks selle asemel, et nende hirmudega tegeleda ja seda küsimust kõiki osapooli kaasates lahendada, kergema vastupanu teed ja lasi lihtsalt õpetaja lahti.

Religiooniõpetuse õpetaja märkis, et usuvabaduse küsimused olid aastaid tagasi aktuaalsemad kui praegu. Ka tema puudutas usualase hariduse teemat. *Näen probleemi ka selles usuvabaduse teostamises, et teatud usuliste otsuste langetamisel või langetamiseks või teatud usuliseks arenguks on noorel inimesel vaja vähemalt infot, tasakaalustatud infot. Kuid meil on see haridus praegu puudulik. Meil on süsteemitu või lünklik usualane haridus, mis pärsib praegu usualaseid valikuid noorte inimeste puhul.*

Muud eksperdid

Meediaekspert leidis samuti, et Eestis ei ole suuri probleeme seoses usuvabadusega. *Eesti on väga vaba maa, kui me vaatame, mida inimesed saavad öelda ja kuidas. Kindlasti pole Eestis probleemi usuvabadusega, kuid esineb üsna kriitilist suhtumist kirikutesse ja üldse religiooni ning inimestel võib olla teatud situatsioonides raske öelda, et nad on mingi kiriku*

liikmed. Nad ise võib-olla kipuvad seda salgama, sest ühiskondlikult on kirikud üsna laialt tõrjutud. Seetõttu võib olla raske öelda, kes on kristlased või teise konfessiooni liikmed. Meedias näiteks suhtutakse kristlastesse kriitiliselt.

Mittetulundusühingu esindaja (Geikristlaste Kogu) tõi välja, et läbi mõtlemata ja läbi arutamata on küsimus Eesti Kirikute Nõukogu staatusest Eesti riigis. *Praegu Eesti riik toetab kirikute nõukogu ja ka EKNi liikmeskirikuid rahaliselt. EKNi kuuluvate kirikute seisukohad ei ole koosõlas meie riigi põhimõtete ja võib-olla isegi et põhiseadusega. Näitena võib tuua töölevõtmise ja töölt vallandamise küsimused. Minu arusaamine on selline, et kui riik annab raha mõnele MTÜ-le – kirikud kaasa arvatud –, siis nad peaksid täitma ka kõiki võrdse kohtlemise põhimõtteid, mida riik järgib. Aga seda ei tehta, see on probleem.*

Religioonikriitiliste vaadetega vastanu tõdes, et Eestis väga suuri probleeme tema hinnangul usuvabadusega ei ole ning kõik saavad oma usku tunnistada. Ta tõi siiski samas välja mõned konkreetsed probleemsed näited.

- Satanistid ei saanud oma usuühingut registreerida.
- Geikristlaste Koguga seotud inimesed vallandati EELK-s ametikohtadelt.
- Kirikute ja koguduste seadus on sõnakasutuselt kristlik – näiteks maausulistele ei sobi sõnad „kirik” ja „kogudus”. Meil on ka teisi usutraditsioone, millega ei arvestata.
- Võimukandjate suhtumine, et usk on lähtepositsioon, ning teisalt ka usuinimeste halvustav suhtumine ateistidesse (kes ei usu, sel ei ole ka moraalseid tõekspidamisi ega eetikat).
- Häirib, et vabariigi aastapäeva paraadil saab usu esindaja sõna võtta ja kutsuda inimesi palvetama. See on usulise toiminguga pealesurumine.
- EKN saab raha riigieelarvest, kuigi nende eesmärkide seas on muu hulgas ka see, et nad tegelevad kristliku kuulutustööga ja oikumeenia arendamisega. See on tegelikult kirikute endi asi – sinna ei peaks sekkuma valitsus oma sooviva sõna ega ka riigieelarvest eraldatava rahaga.
- Mõnedes munitsipaal-koolides antakse usinasti usulis-ideoloogilist kasvatust.

2 Eesti olukord võrreldes teiste riikidega

Valdav oli arvamus, et Eesti olukord ei ole võrreldes teiste riikidega parem ega halvem, kuid sellega seonduvalt toodi välja mitmeid erinevaid aspekte.

EKNi kuuluvate usuliste ühenduste esindajad tõid esile järgmisi aspekte, mis puudutavad kiriku ja riigi vastastikuseid suhteid.

Seda, et riik ja kirik on lahus, võib ka väga erineval viisil tõlgendada. Näiteks ütlevad praegu Euroopas pea kõik riigid, et riik ja kirik on lahus, aga see, kuidas seda mõistetakse, on väga erinev. Näiteks Prantsusmaal on riik ja kirik lahus olnud juba pikka aega – kaks sajandit. Aga see tähendab siis lihtsalt seda, et riik ja kirik vastanduvad, st et eriti riik vastandub kirikule.

Näiteks see, et ei tohi kanda üldse religioosseid sümboleid, ükskõik, kas te olete kristlane või muhameedlane. Ma arvan, et see ei tähenda otseselt, et usuvabadust on rikutud, aga see tähendab siiski, et selles vallas on probleeme. Me peame veel jälgima tulevikus, kuidas kõik see kinnistub ja kuidas koostöö ja vastastikune austus riigi ja usuvaldkonna vahel teostub. See tähendab, et riik tunnistaks ka seda, et usufäär ei ole ainult isiklik ja intiimne valdkond, vaid selles on ka teatud välisaspekte, millega peab arvestama.

See, kui riik ja teatud konkreetne kirik või religioon on omavahel väga tugevasti seotud, võib tekitada raskusi teistele religioonidele. Mitte et otseselt üks kirik kiusab teisi, vaid pigem selles mõttes, et vahel riik võib anda mõnele kirikule ainuõigusliku koha, mis ei ole õigustatud. Öeldakse näiteks, et teatud rahvas peab olema sellest religioonist – nii nagu see oleks inimeste geenides.

Skandinaavias ja Inglismaal on jätkuvalt veel riigikirikuid. Samas võib öelda, et riigikirik ei saa jällegi täita teatud vabaduse norme, kuna ta on liiga unifikseeritud tasemel, surub riiklikult peale teatud ideoloogiaid. Usk võiks olla pigem selline inimeste endi poolt tulev algatus, kuidas nad organiseeruvad. Samas nende riigikirikute traditsioonid on nii kaua ühiskonnas püsinud, nii tavalised, et kui keegi hakkaks neid väevõimuga muutma, tegema kirikutest MTÜsid, nagu need on Eestis sisuliselt, siis võib kujutada ette, et sellist käiku käsitletakse tohutu usuvabaduse piiranguna. Kuigi me tunneme, et meil on päris hea lahendus, arvan, et see nõuaks juriidilist analüüsi ja ka sotsioloogilist ja kultuurilist uurimist.

Järgnevalt puudutas ühe EKNi liikmeskiriku esindaja inimeste ja meedia hoiakuid.

See ei puuduta riigi, vaid pigem inimeste hoiakut – Eesti kui maailma ühe juhtiva ateistliku riigi puhul annab see tunda. Kui käia Soomes või Inglismaal preestririetes linnas, haiglas või ka ülikoolilinnakus, siis on suhtumine igati normaalne: preestrisse ja preestririetusse suhtutakse igapäevaselt ja heatahtlikult. Paraku on meil, käies preestririetes ringi, tunda sellist pingelist, tihti ka põlgavat pilku või tõrjuvat hoiakut. See on tunduvalt erinev kui kusagil lääneriikides, nt Skandinaaviamaades.

Teine asi on muidugi ka suhted pressiga – see jällegi ei sõltu seadusandlusest, vaid pigem ajakirjanike ja toimetajate isiksustest ja nende hoiakutest. 95% juhtudest kirjutab eestikeelne press usuasjadest ja kirikuasjadest ainult negatiivselt. Kas naerab välja, irvitab kiriku üle või otsib maailma kirikuelust negatiivseid juhtumeid – mida on ju positiivse kõrval võib-olla üks protsent. Aga positiivsed sündmused, nagu kiriku pühitsemised, kui kirik osaleb sotsiaalprogrammides või hoolitseb vanadekodus jne, sellest Eesti press täiesti vaikib. Ja huvitav, et venekeelne Postimees on pigem positiivne, kirjutab kirikuelu sündmustest positiivselt. See näitab võibolla seda, et ajakirjanikel on vabadus, puudub surve toimetuse või omanike poolt. See on ajakirjanike enda otsustada. Venekeelne Delfi ja venekeelne „Aktuaalne Kaamera“ näitavad ka ikkagi objektiivset pilti kirikust, mitte ei keskendu negatiivsele ega otsi mingeid apsakaid kirikuinimeste elus.

Neljanda EKNi liikmeskiriku esindaja tõi välja vähemuse ja enamusega seotud temaatika.

Põhjamaades on tänaseks välja kujunenud selline demokraatia, mis teatud teemadel annab suuremad õigused teatud gruppidele, aga mitte kõigile. Näiteks on väga terav küsimus samasooliste abielu. Soome ja Rootsi riiklikud institutsioonid on seda aktsepteerinud, suuremad kirikud on seda ka ja kui teatud kiriklikud institutsioonid ei aktsepteeri seda, siis on nad pandud teatud surve alla, et mitte öelda, et on oodata kohtumenetlusi. See tähendab, et neil ei ole õigust öelda seda, et „meie nii ei usu”. Sellised tendentsid on levinud ka Euroopa Liidus laiemalt. Nii et selline demokraatia äraspidine oht on praegu täiesti olemas. Teatud üksikteemad muutuvad olulisemaks kui laiem, kõiki ühiskonnakihte haarav õigus otsustada oma maailmavaate ja tegevuse üle. Muidugi on Euroopas kõige anekdootlikum see, et kui üks kristlik kirik ütleb, et samasooliste abielu nad ei aktsepteeri, siis selle peale öeldakse, et nad on kitsarinnalised. Aga kui islami kogukond ütleb sama – siis öeldakse: meil on poliitiline probleem, me peame kuidagi islami kogukonnaga kokkuleppele jõudma. See on natuke irooniaga öeldud, aga näitab, kus enamusedemokraatia muutub ühel hetkel vähemusedemokraatiaks, kus teatud ühiskonnakiht hakkab otsustama ka selle üle, kes mida mõelda ja kuidas uskuda tohib.

EKNi mittekuuluvate usuliste ühenduste esindajad tõdesid, et Eesti usuvabaduse olukord võrreldes teiste riikidega on hea.

On sellist suhtumist, kus võib kuulda kurtmist, et meid ahistatakse, aga tegelikult pole millelegi toetuda. Kahtlemata on ühe või teise usu vastane jõuline tegevus Euroopa riikides tekitanud pahameelt. Ühelt poolt öeldakse: „Meie riigis ei käida kaetud peaga”. Siis tuleb aga välja, et ühed võivad käia ja teised jälle mitte! Selline rahvaste segamine ei toimi Euroopas.

Soomega võrreldes on olukord suurepärane. Soomes sünnivad inimesed kirikusse, kuigi viimasel ajal on tõesti kirikust lahkumine lihtsamaks tehtud.

Saksamaal ja Austrias võitlesid Jehoova tunnistajad kümme aastat kohtus, et saada võrdne avalik-õiguslik staatus. Eesti on väga tasakaalukas ja liberaalne. Kui võrrelda Läti ja Leeduga, siis näiteks Lätis oli päris keeruline seoses registreerimisega mitte ainult Jehoova tunnistajatel, vaid ka teistel. Nõuti teatud kümneaastast katseaega, see oli väga kummaline. Kõige sellega võrreldes ütleks, et Eestis on olukord väga hea.

Siseministeriumi esindaja. Siin tulevad mängu ajaloolised eripärad. Teatud riikides on usundite suhtes võib-olla rohkem negatiivseid eelarvamusi kui Eestis. Need erinevad mõõtmised – mis puudutavad ajakirjandusvabadust või usuvabadust –, on andnud Eestile sageli positiivse positsiooni, Eesti asub nende vabaduste suhtes esirinnas. Nõuded usulise ühenduse registreerimiseks Eestis on minimaalsed. Selleks, et rajada või asutada usulist ühendust, on tarvis kahteteist inimest. On riike, kus see arv on sada või veel suurem. Vaadates Eestit laiemas Euroopa kontekstis, ei ole põhjust kurta. Meil ei ole selliseid juhtumeid, kus oleks kohtusse jõudnud usulised tagakiusamised või midagi muud taolist.

Justiitsministeeriumi esindaja. Euroopas on seis isegi natuke parem – ühiskondlik olukord on teine, mitte et paremini reguleeritud. /.../ Aga mis puudutab naaberriike, siis Soome ja Rootsi on olnud riigikiriku traditsiooniga riigid, tagades samas kõikidele teistele usukogukondadele täieliku tegevusvabaduse. Nii et see on näide, kus riigikirik kui potentsiaalne usuvabaduse piiraja tegelikult ei põhjusta mingit usuvabaduse rikkumist.

Õigusteaduse doktor, religiooniõiguse ekspert. Me oleme ikka väga rahulikus seisundis siin. Kui vaadata seda, mis mujal toimub ja millised probleemid on – juba aastaid – tõusetunud, siis meie nendega veel ei tegele. Vaja oleks hakata probleeme ennetama. Praegu selleks valmisolek puudub. Näiteks koolituse vallas jõuaks palju ära teha, enne kui asi kriitiliseks läheb. Tundub, et Eesti inimene on sinnamaani rahulik, kuni keegi ise ei tule talle uksele koputama ja ei näita teist kultuuri. Me arvame, et oleme avatud, aga tegelikult tundub, et Eesti ühiskond ei ole nii avatud kui me armastame öelda.

Usuteaduse doktor, Tartu Ülikooli õppejõud tõi välja harituse aspekti.

Seadusandlikul tasandil me väga palju ei erine, pigem ilmneb vahe jällegi teadmiste tasandil. Ja teine on siiski ka inimeste suhtumine. Hiljutisest uuringust tuli välja, et küsimuse puhul, kas kooli toidumenüü pakkumisel peaks arvestama usuliste tõekspidamistega või mitte, olid Eesti elanikud väga seda meelt, et „ei, see on inimese eraasi ja tema enda probleem, kui tal on mingisugused toidueelistused seoses usuga“. Teistes Lääne-Euroopa riikides, mis meie uuringus osalesid, oldi väga seda meelt, et loomulikult peaks kool sellega oma toidumenüü koostamisel arvestama.

Üks pool on see, et ei olda teadlikud, ja teine pool on ka sellised üldised hoiakud, et kuna religioon on eraasi, siis mis sellel üldse õigusliku poolega pistmist on? Ma arvan, et tänu sellele ei ole ka need üksikud rikkumise juhtumid jõudnud näiteks kohtuni, sest kõigil osapooltel ja ka kõrvaltvaatajatel on väga juurdunud arusaam, et see on isiklik asi.

Hariduse vaatenurka rõhutas oma vastuses ka gümnaasiumi **religiooniõpetuse õpetaja**.

Usualane haridus Euroopa riikides on kindlasti tunduvalt süsteemsem ja sisutihedam. Kui võtta näiteks Soome, kus algklassidest kuni gümnaasiumi lõpuni on usundiõpetus õppekava osa. Samamoodi Inglismaal, Saksamaal või ükskõik millises Euroopa riigis. Üldiselt ma ei näe, et Eesti kuidagi silma paistaks sellega, et Eestis oleks usuvabadust teiste Euroopa riikidega võrreldes kuidagi rohkem või vähem. Võib-olla on ainsaks probleemiks seesama hariduse küsimus.

3 Muutused viimase 20 aasta jooksul

Kõik vastanud pidasid viimase 20 aasta jooksul usuvabadusega seonduvalt toimunud muudatusi positiivseteks. Mõistagi rõhutasid erinevate usuliste ühenduste esindajad ja teised vastanud erinevaid aspekte.

EKNi kuuluvate usuliste ühenduste esindajad tõid välja mh usundiõpetuse laiemal leviku koolides ning kaplaniteenistuse sisseviimise erinevates riiklikes institutsioonides. Tuletati meelde ka seda, et kirikutesse kuuluvad inimesed tegutsesid aktiivselt 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguses toimunud rahvuslikus ärkamises ning et regulatsioonid, mis kirikute ja koguduste tegevuseks 1990. aastate alguses loodi, pakkusid laiaulatuslikke võimalusi.

Siiski märgiti ära ka järk-järgult süvenevad suundumused, mille tulemusena arvestatakse õigusloomes ja seaduste rakendamisel kirikute traditsiooniliste eripäradega üha vähem, kuigi esialgsed õiguslikud tegevusraamid oli riik loonud just sellest põhimõttest lähtudes.

EKNi mittekuuluvate usuliste ühenduste esindajad märkisid ära inimeste teadlikkuse suurenemist usuküsimustest ja usuvabaduse teemadel, kuid samuti ka tegutsemisvõimaluste avardamist (sh uute pühakodade rajamine). Toodi esile, et ühiskond on muutunud erinevate religioonide suhtes oluliselt sallivamaks.

Siseministeriumi esindaja tõi esile, et *tänapäeval on sensatsioonihimu vähenenud, muu hulgas ajakirjanduse poole pealt. Aga samamoodi on võib-olla õige ka öelda, et negatiivseid stereotüüpe on vähem (see on üks selline eripära). Me oleme harjunud ja ühiskond on harjunud palju rohkem kirjususe või erinevusega ja see puudutab muu hulgas religiooni. See tähendab teisest küljest ka seda, et huvi religiooni vastu on tegelikult mingis mõttes taandunud – see ei ole enam nii põletav, uus ja huvitav teema nagu 20 aastat tagasi. Seetõttu on ka paljud probleemid lahenenud. Nn turu jagamise momente enam ei ole, et keegi tunneks, et „nüüd nad tulevad ja teevad midagi meie inimestega“. Need asjad on paika jooksanud aja jooksul, on toimunud rahunemine.*

Õigusteaduse doktor, religiooniõiguse ekspert märkis esmalt, et see, et usuliste ühenduste registreerimine ja neile juriidilise staatuse andmine on läinud riigivõimu käest kohtute alluvusse, on märk nn demokraatlikust ühiskonnast ja see muutus oli kindlasti märkimisväärne.

Ühiskonnas kui sellises on väga suur muutus esiteks see, et 90ndate alguses oli meil oli suur torm ja tung ühineda igasuguste religioossete ühendustega. See on kindlasti vaibunud ja see usuleigus on jälle tagasi tulnud. Eesti inimese suhtumine on jälle muutunud. Teine asi, mis on juhtunud, on see, et hirm uususundite suhtes on õnneks ära kadunud. Ma pean silmas just Jehoova tunnistajaid. Nende suhtes on nüüd leebunud ja ei ole suurt vastuseisu. Kõik need tendentsid on väga iseloomulikud Ida-Euroopale ja eriti Kesk-Euroopale. Aga ega ka Lääne-Euroopa pole olnud sellest puutumata. Umbes samad tendentsid valitsesid tollel ajal ka seal. Ja igasugused n-ö sektide vastaseid võitlemise grupe tekkis. Aga meil Eestis selliseid grupe ei olnud, nii et see jälle näitab meie tolerantsust teistsuguses plaanis. Meil ei tekkinud selliseid organiseeritud ühendusi, mis oleksid püüdnud uususunditele vastu töötada. Enamiku ususektidega meil probleeme õiguslikul pinnal ei ole ja ei ole ka olnud. Seega pole arvatavasti rahval põhjust olnud nende vastu midagi arvata.

Usuteaduse doktor, Tartu Ülikooli õppejõud märkis ära olulisi muudatusi viimase 20 aasta jooksul seoses religiooniõpetusega. *Saabunud on suurem selgus, mis aine on*

religiooniõpetus ja millised on selle vormid. Kui algusaegadel oli mis iganes usu kohta õpetus üks aine, mille vastu ja poolt kangesti võideldi, siis nüüd viimase seadusega on eristatud kaks erinevat õppeainet: teatud usku kuulutav aine, konfessionaalne usuõpetus, ning teiselt poolt maailma religioone tutvustav aine – usundiõpetus. Ja nende kahe eristamine seadusandluses on teinud selle diskussiooni ka avalikkuses palju selgemaks.

Religiooniõpetuse õpetaja tõi üldistusena välja, et *mõistvus ja sallivus on kasvanud, kuid veel 90ndatel oli vastandumist päris palju – meie ja teie. Tundub, et sammhaaval on niisugune vastanduste otsimine vaikselt kadunud. Võib-olla ei keskenduta enam nii palju vaenlaste otsimisele kristlaste seltskonnas (mäletan, kui kriitilised oldi sageli näiteks Jehoova tunnistajate suhtes). Praeguseks on kogu see üldine suhtumine on palju paranenud. Ma mäletan ka seda, et näiteks maausulised vastandused selgelt igasugusele ristiusu suunale või ka usundiõpetusele.*

Ta kirjeldas oma intervjuus ka juhtumit, mis jõudis õiguskantsleri menetlusse. Üks linnakodanik esitas mõned aastad tagasi õiguskantslerile kaebuse selle kohta, et usundiõpetus on kooli õppekava humanitaarsuuna lahutamatu osa. Õiguskantsleri otsus oli tookord, et kooli õppekava osana usundiõpetust õpetada ei tohi. Mõni aasta hiljem aga haridusseadust ning põhikooli- ja gümnaasiumiseadust muudeti ning nüüd võib usundiõpetust õppekava osana taas õpetada.

Meediaekspert tões, et *ühiskond ise on muutunud vabamaks, tolerantsemaks, mitmemõõtmelisemaks, on paremuse poole liikunud. Küsimus on ainult selles, kas kirikud on suutnud seda ära kasutada. Nad pole suutnud ajaga piisavalt kaasas käia. Mis puudutab vabadust, siis on asjad piisavalt paigas demokraatlikule riigile omaselt.*

Mittetulundusühingu esindaja (Geikristlaste Kogu) tõi viimase 20 aasta muudatuste hulgas esile, et *praegu ollakse teadlikumad sellest, et Eestis ei ole riigikirikut, ja et selliste terve kooli või klassiga kirikusse minemiste puhul ikkagi küsitakse rohkem, kas vanemad tahavad seda – sama küsitakse ka usuõpetuse puhul. Ehkki minu teada ei ole seda kunagi peale sunnitud, ei olnud see Eesti Vabariigi alguses alati nii korrektne.*

Omaette küsimus on muidugi kaplaniteenistus. Aga siin kerkib taas see küsimus, et miks ainult EKNi liikmeskirikud? Miks ei ole teistel usulistel ühendustel ligipääsu võrdsetel alustel? Ja siin on minu arust üks väga suur küsitavus.

4 Kirikute ja koguduste organisatsioonilised probleemid

Üldiselt leidsid eksperdid, et usuliste ühenduste suhted riigiga on head. Siiski nimetati mõningaid probleeme, mis erinevatel usulistel ühendustel on väga erinevad. Osa probleemidena esiletoodud juhtumitest või vaidlustest leidsid aset juba aastaid tagasi.

Ühe EKNi liikmeskiriku esindaja tõi esile, et kuigi võrdse kohtlemise seaduses on selgelt tehtud usulistele ühendustele erandeid, esitas soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik sellele kirikule järelepärimise seoses ühe vaimuliku ametist tagandamisega. *Võrdõiguslikkuse volinik arvas, et tal on õigus sisuliselt juba kahtlustada meid. Aga seda sai teha ainult eeldusel, et selline rikkumine on üldse võimalik. Meie lähtusime eeldustest, et seadused ei näe seda rikkumise võimalust üldse ette, see on meile tagatud vabadus. Kas volinik seda ei teadnud või püüdis kitsendada, tõlgendada seadust?*

Teise näitena tõi sama kiriku esindaja välja, et kui kirikud otsustati seadusandlikult viia Eestis MTÜde alla, siis kirikute ja koguduste seaduses võeti alguses väga kindel seisukoht, et kirikud võivad vastavalt oma organisatsiooni ajaloolistele traditsioonidele säilitada eripära MTÜde seaduses. Mida aeg edasi, seda rohkem tundub, et riigiametites nende erisuste arvestamine käib teatud määral üle jõu. Nad unustavad ära, nad ei ole kuulnudki, et niisugune seadus nagu kirikute ja koguduste seadus olemas on. Ametnikud püüavad mittetulundusühingute seaduse põhjal suruda kirikuid unifitseeritud MTÜde raamesse. Mis tähendab, et neid usulisi nüansse arvestatakse järjest vähem.

Kolmandaks nimetas see vastanu, et on käsil vaidlused järgmistel maksundusalastel teemadel: mis on tulud ettevõtluselt ja kas ettevõtluse tulud MTÜ puhul on äritegevus või mitte? Kas need kuuluvad maksustamisele või mitte? Kui MTÜ eesmärk on heategevus, siis mis on heategevus? Kas usuline tegevus on heategevus? *Hariduse andmise puhul on juhte, kui kiriku erakoolide tegevust on maksuamet käsitletud äritegevusena. Selliste unifitseerimiste ja kiriku töö eripära mitteametamise puhul (mis selle käigus toimub) tundub, et neid vabadusi hakatakse teatud määral piirama või kitsendada.*

Juba eespool nimetatud problemaatikat usuliste ühenduste eripärade mitteametamise ning riigipoolsete püüdluste kohta rakendada üha enam nende suhtes tavaliste MTÜde regulatsioone, nimetas ka **teise EKNi liikmeskiriku esindaja**. *Ma näen, et juba on tendents sinnapoole, et kirikuid tahetakse Brüsselist vaadatuna väga tehnokraatlikesse raamidesse suruda, ning see võib mingil hetkel hakata ohustama meie usuvabadust. Praegu juba peetakse kirikuid ja kogudusi mittetulundusühinguteks ja sealjuures ei arvestata igale kirikule omaste iseärasustega.*

Kolmanda EKNi liikmeskiriku esindaja tõi organisatsiooniliste probleemide hulgas välja nn kirikulõhe [jutt käib kahe õigeusu kiriku tegutsemisest Eestis – aruande koostaja märkus] sündmusi, mida võib pidada riigipoolseks tollase kirikute ja koguduste seaduse rikkumiseks. *Materiaalse baasi täies mahus äravõtmine tekitas vaidlusi kuni aastani 2002, mil jõuti kompromissini omandiküsimustes – kirikud jäid riigile, kuid anti hoonestusõiguse alusel kirikule kasutada. Tuleviku suhtes selline olukord siiski kirikut ei rahulda, sest tekitab lisakoormuse kogudusele ning alati on olla turvalisem kiriku ja kogudusehoone omanik.*

Ühe EKNi mittekuuluva usulise ühenduse esindaja tõdes, et praegu suuri organisatsioonilisi probleeme ei ole. Ta tõi välja varasematest probleemidest, mis nüüdseks on lahendatud, mured seoses kaitsevæteenistusest keeldumisega (lahendusena moodustati

tsiviilüksusena nn päästerühm), vereülekandest keeldumisega seotud vaidlused (ka selles vallas on olemas lahendused nii täiskasvanute kui ka laste puhul) ja kuulutustöö tegemise õigusega seonduva (igapähele on õigus oma põhimõtteid levitada).

Teise EKNi mittekuuluva usulise ühenduse esindaja tõi seoses ajalooliste pühapaikade kasutamise väljaga, et aastaid tagasi õnnestus muuta seadust ja võeti vastu looduslike pühapaikade arengukava, mille rakendustähtaeg aga lõppes ning uut arengukava ei ole vastu võetud. *Lisaks on näha ebaproportsionaalsust – kirikutele ja kloostritele on antud märksa enam vahendeid, kuigi ajaloolisi looduslikke pühapaiku on Eestis rohkem kui kirikuid.*

Mittetulundusühingu esindaja (Geikristlaste Kogu) nimetas probleemina võrdse kohtlemise seaduse rakendamise seonduva. *Praegu ei kehti usuühingutele ja nende loodud sihtasutustele samad seadused mis riigi- ja haridusasutustele. Kirik ja Usuteaduse Instituut võib inimese välja visata tema veendumuste tõttu ja praegu loetakse seda siseasjaks. Probleem vajaks seadustega reguleerimist. USA-s ja ilmselt ka mujal Euroopas poleks selline asi võimalik. Juhul kui kirikud soovivad tegutseda oma seaduste järgi, ei ole neil õigust saada riigilt toetust.*

5 Ettepanekud riigile

Küsimus: milliseid soovitusi Te annaksite või milliseid ettepanekuid teeksite riigiasutustele usuvabaduse paremaks tagamiseks ühiskonnas (sh usuliste ühenduste alane regulatsioon, maksustamine, haridus-, sotsiaalvaldkond jt)?

Ühe EKNi liikmeskiriku esindaja märkis, et kuigi riigiga on kujunenud hea koostöö õigusloomeprotsessis, ei saada siiski alati õigel ajal teavet nende eelnõude kohta, mis sisaldavad usulisi ühendusi puudutavaid muudatusi. *Oleme huvitatud, et riigiametnikud meid teavitaksid, kui asi meid puudutab, ja oleksid meile partnerid. Seda teeb küll praegu Siseministerium ja selle usuasjade osakond, kuid alati nad siiski ei jõua meid kõigega kursis hoida. Seda just õigusotsuste puhul, mis puudutavad kirikut. Tahaksime saada võimalust teatud asjad enne läbi rääkida.*

Teise EKNi liikmeskiriku esindaja tuletas meelde juba varem tehtud ettepanekut – soovime, et piiskopkonnad saaksid juriidilise isiku staatuse. Hetkel kohalikud piiskopid ei saa teha juriidilisi toiminguid (nt kaadrimuudatus), kuna registreeritud on terve kirik. Kõik registritoimingud peab tegema läbi Tallinna. Juriidilise isiku staatus leevendaks oluliselt olukorda. Teisena nimetas sama vastanu erakoolide probleemi: kiriku loodud erakoole ei arvestata tulumaksusoodustusega MTÜ-de sekka. Lisaks valitseb ebavõrdsus ka võrreldes ettevõtlusega – kui alustav äri saab toetusi EAS-ist ja muudest kohtadest, siis kool, alustades nullist (pole inventari, majast rääkimata), toetusi taotlema ei saa ning lisaks maksustatakse ka üldised tegevuskulud.

Kolmanda EKNi liikmeskiriku esindaja pidas vajalikuks, et riigiametnikel võiks olla paremad teadmised religioonist ja kirikute omapärasest. Pole vaja, et nad oleksid teoloogid, kuid riigiasutused võiksid töötajaid siiski koolitada.

Kahe EKNi liikmeskiriku esindajad nimetasid, et usuliste ühenduste poolt riigile esitatav aruandlus on liiga keeruline. See eeldab suuri kulutusi raamatupidamisele, mis aga käib paljudele väikestele maakogudustele üle jõu. *Minule endale tundub, et vahetevahel need bürokraatlikud ja tehnookraatlikud nõudmised lähevad vastuollu põhiseadusega. Kui nende nõudmistega minnakse juba usuühingu sisetasandile, siseellu ja püütakse kõike kontrollida, siis see võib minna vastuollu põhiseadusega.*

EKNi mittekuuluva usulise ühenduse esindaja nimetas, et praegu on näha ajuti uskudesisest sallimatust teiste usuvoolude või sektide suhtes, ka halvustamist. Võiks olla mingi piirang, mis keelab ususiseselt enda usku teistest kõrgemale tõstmast.

Teise EKNi mittekuuluva usulise ühenduse esindaja tõi esile, et paremini võiks olla reguleeritud vabatahtliku tööga seonduv – vabatahtliku tegevuse mõiste võiks olla paremini reguleeritud, sh vabatahtlik kulude katmine, vabatahtlikud toetused ja ülalpidamine. Ta märkis ka infotehnoloogilisi küsimusi, mis seonduvad usuliste ühenduste aastaaruannete esitamisega riigile.

Õigusteaduse doktor, religiooniõiguse ekspert märkis, et on teinud Siseministeeriumi usuasjade osakonnale analüüsi usulisi ühendusi käsitlevate õigusaktide kohta.

Intervjuus rõhutas ta esmalt usundiõpetuse vajalikkust. *Ma arvan, et see annab hea eelduse Eesti lastele ja hiljem ühiskonnategelastele, et tulla toime erinevate arusaamistega maailmavaadetest, aru saada kultuurist, kunstist, ajaloost jne. Aga koolidele lisaks tuleb tegeleda ametkonna koolitamisega, võib-olla ka kohtunike koolitusega.*

Järgnevalt nimetas ekspert, et tuleks korrigeerida kaplaniteenistusega seonduvad regulatsioonid, samuti usulisi ühendusi puudutav terminoloogia, kuivõrd eri õigusaktid kasutavad erinevaid mõisteid. Ekspert leidis, et kirikute ja koguduste seadus tuleks üle vaadata, kas see on kooskõlas teiste seadustega ja vastab praeguse olukorra nõuetele (sh tuleks läbi mõelda, kas selles seaduses kasutatud usuliste ühenduste ja usuühingu määratlused ikkagi oma eesmärgi täidavad ja milleks neid tegelikult vaja on). *Tuleb rahulikult analüüsida ja kokkulepetele jõuda, sest ka konsensuse saavutamine teatud küsimustes on väga oluline.*

Religioonikriitiliste vaadetega vastanu rõhutas, et haridus- ja sotsiaalvaldkonnas tuleks usulisi ühendusi käsitleda võrdsetel alustel kõigi teistega – mitte anda neile eeliseid, kuna nad on usuorganisatsioonid. *Sotsiaalteenuste puhul on oluline pädevus. Näiteks hooldusteenus on väga spetsiifiline. Selle pakkujatele peavad kehtima samad pädevusnõuded, pole vaja eelistada kirikuinimest, kui näiteks kohalik omavalitsus tellib hooldusteenust.*

Mitmed ekspertide esile toodud ettepanekud ja soovitused riigiasutustele leiavad kajastamist ka käesoleva aruande IV osas.

Kuigi tegemist ei ole ettepanekuga riigile, tasub siinkohal välja tuua üks mõte, mille esitas intervjuus **religioonikriitiliste vaadetega vastanu**. Ta avaldas arvamust, et võiks tegutseda mõni MTÜ, kes tegeleb selle seirega, *kas usuvabadus on meil hoitud, ja kui ei ole, siis sellele tähelepanu osutada ja vajaduse korral – kui on piisavalt õiguslikku ja rahalist jõudu – algatada protsess või siis näiteks rahastada uuringuid. Aga meil on rahastamise puhul alati küsimus, millega jõuab tegeleda ja millega mitte. Samuti on oluline pädevuse küsimus, keegi peab olema sellel alal pädev, et ta oskaks märgata ja vajaduse korral reageerida, ja muidugi teavitustöö, et inimesed tõesti ka julgeksid.*

Küsimus: kas teil on ettepanekuid usulistele ühendustele usuvabaduse paremaks tagamiseks ühiskonnas?

Siseministerium esindaja tõstis tunnustavalt esile usuliste ühenduste endi senist initsiatiivi oma õiguste ja huvide eest seismisel ning julgustas neid samamoodi jätkama. *See, mida meie teha saame, on luua see pinnas, et kui tullakse välja mingite ideedega, mõelda, kas see idee on teostatav või ei ole, ja need erinevad huvigrupid kokku viia.*

Tartu Ülikooli esindaja avaldas arvamust, et *usulised ühendused võiksid olla palju häälekamad endast rääkides, sarnaselt nagu on erineva soolise orientatsiooniga inimesed n-ö kapist välja tulnud. See usuline kapist välja tulemine aitaks ilmselt kaasa ka laiemalt ühiskonnas selle tajumiseks, et meil on usuliselt kirju seltskond, kes elab meie ümber. See siiski toimib paremini isiklikul kui organisatsioonilisel tasandil. Kuidas seda seadusandlikult reguleerida ... küllap siin on tegu ikka väga pikaajaliste protsessidega ja inimeste endi valmisolekuga.*

Ta leidis ka, et *koolid võiksid muutunud seadusandlust julgemini arvesse võtta ning liita julgemalt oma kooli õppekavadesse usundiõpetus kui aine. Muidugi teadlikkus üksi ju ei taga usuvabadust. Siin on just hoiakuid vaja muuta. Ja see on pikaajaline protsess.*

6 Riigi võimalus arvestada eripäradega

Küsimus: *kuivõrd on riigil usuvabaduse tagamisega seonduvas õigusloomes ja õigusaktide rakendamisel võimalik arvestada erinevate usuliste ühenduste ajaloos väljakujunenud eripära, traditsioonide, struktuuri ja sotsiaaleetiliste seisukohtadega ning analoogsete küsimuste lahendamise viisidega teistes ELi liikmesriikides? Küsimus esitati õiguseksperdile ja riigiasutuste esindajatele.*

Siseministerium. Eesti kontekstis on kõige eripärasem näiteks ajalooliste looduslike pühapaikade kaitse, see on üks selline väga spetsiifiline Eesti nähtus. See puudutab hiisi, pühasid allikaid ja kõike muid selliseid ajaloolisi looduslikke pühapaikasid. Seda mujal Euroopas lihtsalt ei kohta.

Mis puudutab riigi osa, siis erinevatel usulistel organisatsioonidel, sõltumata sellest, millisesse traditsiooni nad kuuluvad, on antud võimalus osaleda ja anda panus seadusloome kujundamisel või oma huvide eest seismisel jne. Siin on näiteks ajalooliste looduslike pühapaikade arengukava, mis möödunud aastal lõppes ja ilmselt jätkub järgmisel aastal (sellel on aastaline lõtk vahel). See on üks hea näide sellest, et tegemist on sellise Eestis omapärase usutraditsiooniga. 2003. aastal sündis riiklik pühakodade programm ja siis viis aastat hiljem, nii-öelda sellesama programmi tuules, sündis ajalooliste looduslike pühapaikade arengukava. See tähendab seda, et mudel oli eelnevalt olemas ja sedasama mudelit järgides sai teine usuline organisatsioon – antud juhul Maavalla Koda – oma ideega välja tulla. Lõppkokkuvõttes selgus, et sellest on huvitatud erinevad osapooled ja et see on riigi jaoks, samuti Eesti ühiskonna jaoks tähtis. Selle tulemusel sündis selline riiklik arengukava.

Siin on olnud näiteid ka maksuameti ja usuliste ühenduste registriga suhtlemisest, kus usulised ühendused on oma ideid või praktilisest elust tulenevaid probleeme nende mõlema abil suutnud lahendada.

Rääkides piirangutest, mis näiteks usulistele organisatsioonidele tekivad tihtipeale teadmatusest – keegi ei mõtle selle peale, mida see tegelikult tähendada võib. Aastal 2012 muudeti loomakaitseseadust, mis hõlmas loomade tapmise ilma uimastita keelustamist. See oli algselt selline idee, et täiesti keelustatakse, aga kuna see puudutas juudi ja moslemi kogukonda kõige otsesemalt, siis kogukond reageeris sellele aktiivselt. Asja arutati ja loomakaitseseaduse muutmise tulemus oli selline, mis rahuldab usuliste ühenduste huve. Seega võib öelda, et võimaluse korral arvestatakse usuliste kogukondade huve.

Või minnes veel rohkem ajas tagasi, aastasse 1996, siis olid Jehoova tunnistajad need, kelle noormehed kaitseväes ei teeninud. Tollal jõudsid Kaitseministerium ja Jehoova Tunnistajate Koguduste Liit omavaheliste läbirääkimiste tulemusel selleni, mida me tänapäeval tunneme alternatiivteenistuseks.

Justiitsministerium. Üks väga hea näide Eesti praktikast – meil ei ole riigikirikut, mis on palju parem kui riigikiriku olukord mõnel pool mujal. Norras tekitas omal ajal probleeme just see, et parlament reguleerib kiriku siseasju. ning kui kirik on riigikirik, siis ta peab riigile alluma seoses abielude tunnustamise ja muu taolisega. Eestis võib abielu laulatada vaimulik, kui ta on sooritanud perekonnaseisuametniku eksamid, aga tal ei ole kohustust registreerida või laulatada sellist abielu, mis ei vastaks asjaomase usukogukonna reeglitele. See on minu meelest väga hea lahendus olnud.

Üks teema on siin olnud usuõpetuse tagamine. Kui räägitakse usundiõpetusest, siis osa elanikkonda tajub seda kohe kui usupropaganda tegemist. Toimub selline möödarääkimine. Samas miski ei ole ju takistanud ka usulistel ühendustel ise oma pühapäevakoole või asutusi luua või asutada lausa enda koole, kus nad ise otsustavad, mida nad õpetavad religiooniõpetuse aspektist lähtudes.

Teiselt poolt on eri religioonide seisukohad mõnede ühiskondlike küsimuste osas – kas pooldada või mitte – lahknevad, nagu näitavad hiljuti partnerlusseaduse teemaga seotud rahvaküsitlused. See teema on kindlasti üks, mis kerkib esile. Samuti rituaalsete loomatapmistele küsimused. Siin on ka riigil olnud väga erinevad seisukohad, kuid nüüdseks on leitud lahendus.

Õigusteaduse doktor, religiooniõiguse ekspert. Riigil on võimalik erisustega arvestada ja ta peakski arvestama. Kriteeriumiks muidugi saab siin olla erinevate õiguste kaalumine. Ühelt poolt siis usulise ühenduse autonoomia ja teiselt poolt üksikisiku õigused. Aga selle kaalumisel tuleb arvestada seda, et – ka näiteks Euroopa inimõiguste konventsiooni alusel – usuliste ühenduste autonoomia on antud usulistele ühendustele just sellepärast, et see kaitseb nende üksikisikute õigusi, kes nendesse ühendustesse kuuluvad. See, et me arvestame nende eripära ja eri struktuuridega ja teistsuguse maailmavaatega nende usuliste ühenduste sees, tähendab ka seda, et me austame nende inimeste teistsugust maailmavaadet seoses usuvabadusega. Me ei räägi ainult institutsioonist kui sellisest, me räägime ikkagi inimesest kui sellisest. Ja nendest inimestest, kes sinna kuuluvad. Seda ei tohi kunagi ära unustada.

Loomulikult ei saa alati usuliste ühenduste eripäraga arvestada. Eesti Vabariigis seab paljudele asjadele piiri kasvõi juba kriminaalkoodeksi. Kas kriminaalkoodeksi abil on ka veel vaja midagi reguleerida? Näiteks kui usuline ühendus hakkaks propageerima rassismi ja ütleks, et see on tema usk, siis rassism oleks juba midagi sellist, mis kuulub selliste normide hulka, mida ei saa lubada või aktsepteerida.

Mis näiteks homoseksuaalsusesse puutub, siis ma kardan, et see teema ei ole veel sellisesse staatusesse jõudnud – ka õiguslikul pinnal – nagu näiteks rassism. Neid kahte küsimust ei saa praegu õiguslikus plaanis veel võrdsustada. Kuidas asjad edasi arenevad, on iseküsimus. Kas seda peab hakkama reguleerima ja kuidas? Õigusteadlasena ütlen, et õigus on ka limiteeritud asi, sellega ei saa kõike parandada. Võib ka tekkida vastureaktsioon ja me ei võida selle õigusliku lahendusega mitte midagi. Siin tuleb tasapisi – dialoogide ja läbirääkimiste kaudu – mingeid väärtusi ühiskonnas edendada. Näiteks samasooliste paaride võrdsust või naiste ja meeste võrdsust, sest ka see on ju küsitav mõningate usuliste ühenduste sees. Me ei saa selliseid muudatusi teha – lihtsalt õiguse teerulliga üle sõita. Et kui naised lähevad katoliku kirikusse ja seal preestriks ei saa, siis see on nende vaba valik. Aga kui nendele see kirik ei meeldi, siis astuvad nad sealt välja.

Antud valdkond on Euroopas samuti alles kujunemisjärgus. Me ei ole ei ees ega taga, kogu see valdkond on muutumas praegu ja on debati teemaks kindlasti üle Euroopa. Teistelt

riikidelt midagi üle võtta on ka väga keeruline. Ma olen ise Inglismaal pikka aega olnud. Kui algul tundus, et seal on kõige paremad lahendused, siis mõningate lahenduste puhul on nüüd selgunud, et see ei ole sugugi kindel. See on valdkond, mis enne ei olnud nii päevakorral, just see religioosete ühenduste autonoomia küsimus ja üksikisiku õigused religioosse ühenduse sees: naiste õigused, homoseksuaalide õigused, või kui räägime mingitest teistest õigustest, nt õigus eraelu puutumatusesele, õigus perekonnale ja tööõiguslikud suhted. Viimati nimetatud õigused (religioosse ühenduse sees) on nüüd osaliselt mõjutatud Euroopa Liidu direktiividest, olenevalt ka sellest, millise kategooria töötajatest me räägime. Kõik see on alles kujunemisjärgus ja kohtupraktika erineb riikide vahel ja isegi riigisiselt suurel määral. Kõik on lahtine – me kujuneme kõik koos.

7 Religiooni teema kajastamine meedias

Rääkides religiooni teema kajastamisest meedias, toodi välja järgmisi aspekte.

Üldiselt võib öelda, et kui usujuhid ütlevad midagi, mis väljub tavalise religioosse sõnavõtu piirest, siis see leiab meedias kajastamist. See, et antakse võimalus oma arvamust avaldada, on suur asi. Ja ega kirik ei pea ainult rääkima Jumalast. Ta võib rääkida väga palju inimesest ja ühiskonnast. Kui arvamused avaldatakse on arukas ja annab midagi ühiskonnale juurde, siis miks ka mitte seda teha, ja ma arvan, et seda on ka tehtud. Küsimus on selles, et mis teemal ja kuidas ja kui palju meediaväljaanded ise neid avaldavad. Selles vallas on juba piisavalt tehtud, aga samas kui on tahtmist kaasa rääkida, tuleb tunnetada, kuidas ühiskond, laiem auditoorium sõnumi vastu võtab.

Peab tunnistama, et meedia suhtumine religiooni teemasse ei ole alati objektiivne. Siin on näha harimatust valdkonna suhtes. Paljudel on kujunenud arvamus, et religiooni vastu sõnavõtmise avalikus meedias on õige ja loomulik, aga religiooni pooldajate vastureaktsiooni sellistel puhkudel vaadatakse kui usulist propagandat. Ja nende õiguste piiramist.

Meedia on üks osa ühiskonnast. Ja see näitab ka meie ühiskonna mõnes mõttes äraspidist tolerantsust. Me lubame kõike. Olgu need meie traditsiooniliste kristlike väärtuste praktiseerimine, kus on tekkinud küsimused, nt samasooliste abielud jne. Üks pool tohib igasugust propagandat teha, ta võib praktiliselt solvata, räägida solvata kiriklike institutsioonide, süüdistades neid arenematuses, kitsarinnalisuses. Aga kui kirik juhib tähelepanu sellele, et on teatud väärtused, mille suhtes ei saa nõuda, et kõik ühtemoodi käituvad ja mõtlevad, siis seda õigust nagu ei taheta aktsepteerida, et kirikul võib ka oma seisukoht olla. Küsimus ei ole siin otseselt usuvabaduses, vaid küsimus on tolerantsuse mõistmises ja ühiskonna küpsuses. Aga paraku sellised vähemusgrupid tänases ühiskonnas püüavad markeerida ühiskonda just sellisena nagu nemad tahavad näha. Aga ühiskond oma mitmekesisuses saab eksisteerida, olles tolerantne ja tunnustades üksteist, kuid see ei tähenda seda, et me peame kõiki käitumisviise aktsepteerima.

Ajakirjanike jaoks peavad teemad ka müüma. Ja religiooni teema ei müü üldjuhul – kui ei ole mingit erilist negatiivset reklaami, mida saaks esile tuua. 90ndatel oli väga populaarne, et kui mõni kirikuga seotud inimene ühiskonnas eksis millegagi, siis öeldi kohe, et „selle ja selle kiriku liige ja pastor” jne. Meie ühiskonnas inimene võib kuuluda kirikusse ja võib ka mitte kuuluda, miks siis kirikusse kuulumine on nii oluline, et see tuuakse eraldi välja? Siin on tunda seda, et artiklite teemad peavad müüma.

8 Kommentaarid uuringu tulemustele

8.1 Usuvabaduse olukord

Küsimus: kuidas kommenteerite tulemust, et 91% küsitletutest on nõus seisukohaga, et Eestis on kõigile elanikele tagatud usuvabadus, ning 92% hinnangul ei ole tema ega tema tuttavate usuvabadust Eestis rikutud?

Kuna rahva arvamus kattub ka ekspertide endi hinnanguga, siis selline tulemus üllatust ei tekitanud. Arvati, et see peegeldab olukorda hästi. Mitmed vastajad tõid kommentaaris välja eestlaste üldist usuleigust – kuna antud teema neid ei puuduta, siis ei osata näha ka usuvabaduse rikkumist. Avaldati kahtlust, kas keskmine Eesti inimene üldse oskab küsimusele vastata, kas ta teab, mis on usuvabaduse rikkumine, ning oskab seda hinnata? Meie inimeste õigusteadlikkus on madal – ei teata oma õigusi ja seetõttu ka ei osata kurta. Religioonikriitiliste vaadetega vastanu leidis, et üldiselt on vabadus usust Eestis üsna hästi tagatud.

Eksperdid tõid välja ka mõningaid juhuseid, millest on kuulda või lugeda olnud ja mida võidi silmas pidada usuvabaduse rikkumise juhtudena, mida tõi esile 2% vastanutest (tema või tema tuttava usuvabadust on Eestis rikutud). Näited olid järgmised.

- Kui inimest ei võeta tööle, kuna ta on mõne religioosse grupi liige.
- Üks juhus oli järgmine: kui lasteaias on adventistist kasvataja, kes ei tähista sünnipäevi ega kiida seda heaks, siis kuidas käituda laste sünnipäevade tähistamisega, et sellest ei tekiks probleemi.
- Ühe probleemina võidakse näha ka riiklike pühade kalendri küsimust – kas ka 6. ja 7. jaanuar peaksid vabad olema? Palju kristlasi jälgib meil ka Juliuse kalendrit. Siiski pole meil sellega suurt probleemi tekkinud – on leitud lahendusi töökohtadel.
- Kolm vastanut tõi siinkohal välja avalikkuses kõlanud satanistide probleemi seoses oma ühingu registreerimisega – olemata siiski kindel, kas tegemist on usulise ühendusega ning kas probleemi saab liigitada usuvabaduse rikkumise alla. Siiski võis osa vastanutest seda vastamisel silmas pidada.
- Kuna usuvabaduse mõiste ei ole selge, ei saa siin kindlalt vastata – jah või ei. Detailidesse laskudes võib alati leida midagi, mis võiks olla paremini. Alati üllatab, et

ühelt poolt meil oodatakse, et kirik mõne teema puhul sõna võtaks (näiteks eetika ja moraaliküsimustes). Kui aga kirik seda teeb ja ütleb selge sõnumi, pole ka see hea. Siis on ühiskonnas taas palju negatiivset suhtumist – ei taheta, et keegi tuleks õpetama.

- Taara- ja maausulised peavad usuvabaduse rikkumiseks juhtusid, kui tahetakse ehitada hiemäele suusakeskust (nt kümme aastat on tulnud hiemäge kaitsta ja võidelda selle olemasolu eest) või kui täiesti ootamatult lihtsalt raiutakse hiied maha. Samuti sündmus, kui ETV kannab üle riiklikku jumalateenistust luterlikust kirikust (seda võib pidada isikliku usuvabaduse rikkumiseks).
- Võimalik, et osa inimesi tunnetavad usuvabaduse rikkumisena hümni kolmanda salmi laulmist (kuna sellest tegid ateistid hiljuti juttu).
- Õigeusklike jaoks on väga terav probleem, kui koolides või sõjaväes nõutakse kaelaristi äravõtmist turvalisuse põhjendusega. Õigeusklikele on üks elementaarseid või põhilisi usukäitumise norme, et peale ristimist pannakse inimesele kaela kaelarist ja seda ei võeta enam kunagi kaelast ära – sellega minnakse ka kirstu. Kiusamine seoses kaelaristiga tundub terav probleem ka seetõttu, kuna tekitab tunde, et see on esimene samm taastekivas kiusamiste ahelas (mida kirik on varasemas ajaloos pidanud kogema.)
- Kui töötajal on usupühad ning ta soovib saada seetõttu kuut vaba kalendripäeva kuus, aga neid ei anta – siin võib töötaja küll öelda, et tema usuvabadust ei tagata, kuid kindlasti võiksid tööandja ja töötaja püüda sellises olukorras (ka niisuguses olukorras, kus päike loojub enne reedese tööpäeva lõppu – vt eestpoolt kirjeldus sabati pidamise kohta) kokkuleppele jõuda.

8.2 Kristlikud väärtused ja teiste religioonide väärtused

Küsimus: kuidas kommenteerite tulemust, et 54% küsitletutest oli täiesti nõus või pigem nõus väitega, et Eesti ühiskond peaks lähtuma eelkõige kristlikest väärtustest, ning samas teatud vastuolu teise tulemusega, mille kohaselt oli 64% täiesti nõus või pigem nõus väitega, et riigis ei tohiks domineerida mitte ühegi religiooni väärtused.

Kristlikud väärtused

Enamik vastanutest oli arvamisel, et kristlike väärtuste väärtustamine neid eriti ei üllata. On ju Eestis väga sügav kristlik taust, mis on aastasadade jooksul juurdunud. Ka mittereligioosid inimesed tunnetavad, et Eesti kuulub Euroopasse ja Euroopa on kristliku kultuuriruumiga, see on pigem kultuurikonteksti küsimus. Ei ole ime, et üldises plaanis soovitakse lähtuda kristlikest väärtustest. Kaks vastanut olid üllatunud nii suurest pooldajate osakaalust, mõeldes sellele, kui pikalt on võideldud usuõpetuse vastu koolides, ning viimase rahvaloenduse tulemusele, mille kohaselt usklike protsent riigis on 30 ringis.

Üks vastaja märkis järgmist. *Kogu Euroopa kultuuriline ja vaimne pärand on kristlik. See põhineb piiblist ja kirikute jumalateenistustel ja õpetusel. Kui seda alustala tahta kõigutada, siis see tähendaks väga suuri muudatusi kogu kultuuris. Mille vastu me selle siis vahetaksime? /.../ Eesti riik ja ühiskond peaksid jätkama loomulikult moel oma kultuurilise ja vaimse pärandiga, mille põhialused on inspireeritud piiblist ja kristlikest väärtustest. See loomulikult ei tähenda, et tuleks äärmustesse või fundamentalismi laskuda. Lõppude lõpuks ei ole kristlikud väärtused ometigi ju nii halvad – mõttevabadus, inimese austamine, õigluse rõhutamine – kõik see tuleb ju evangeeliumidest.*

Teisalt tõid mitu vastajat välja järgmised küsimused: *millised on täpselt kristlikud väärtused, mida vastanud silmas peavad? Kas mõeldakse humanistlikke väärtusi? Üldinimlikke väärtusi? Kas peetakse silmas näiteks kümnet käsku (kui sealt veel kaks esimest välja võtta) või põhimõtet „käitu teistega nii, nagu sa tahad, et teised sinuga käituksid“?*

Läbi kiriku ajaloo on konfessioonid hinnanud teatud väärtusi erinevalt. Usuõpetuse puudumise tõttu meil tavainimene nendes väärtustes ei orienteeru – isegi kiriku liikmed ei tunne alati oma kiriku õpetust –, seega tal on ka raske lõpuni läbimõeldud vastust anda. Võimalik, et osa inimesi ei tea üldse, mis on kristlikud väärtused. Võimalik, et peetakse silmas nn kultuurikristlust, mille raames soovitakse tähistada jõulupühi, kuid sellega asi ka piirdub. Arvati, et kuni kristlike väärtuste küsimus on täpselt määratlemata, saame me ka ebamäärase vastuse.

Islami koguduse esindaja sõnul on kristlus siinmail üsna lühikese ajalooga ning need väärtused, mis kristlusega kaasa tulid, on palju vanemad kui kristlus ise. *Koraanis ja piiblis on palju sarnast – üldinimlikud tõed on tegelikult väga kattuvad.*

Siiski oli enamik ekspertidest positiivselt üllatunud, et 54% vastanutest soovis kristlikest väärtustest lähtuda.

Ühegi religiooni väärtused ei tohi domineerida

Kõigile ekspertidele tundus üsna loogiline uuringutulemus, millest selgub, et 64% vastanutest olid seisukohal, et ühegi religiooni väärtused ei tohiks teiste üle domineerida.

Rääkides vastuolust kahe küsimuse vahel, siis osale vastanutest oli see arusaadav, kuna küsimuste sõnastus on pisut erinev. Kui küsimus esitada selle kohta, „mis religioon peaks domineerima“, siis hakkab vastajal erinev mõtlemise mehhanism tööle, võrreldes esimese küsimusega. Siin ei ole tegelikult vastuolu. Joonised räägivad küll erinevat keelt, kuid ka küsimus on pisut erinev. Teise vastanu arvates on sellise sõnastusega antud küsimus pigem tõlgendatav nii: „Kas Te tahate, et ühel religioonil oleks suurem võim meie riigis“?

Kolmas vastanu tõi välja paradoksi nende kahe küsimusega seoses: *kristliku väärtuse hulka võib lugeda ka seda, et teistsugust tuleb sallida ja hästi kohelda. Ja kuni selleni välja, et väidet „riigis ei tohiks domineerida ühegi religiooni väärtused“ võib lugeda kristlikuks*

väärtuseks. Kristlus ei ole inimesele jõuga pealesuruv religioon. Nii et siin tulebki välja paradoks, kui hakata mõtlema ja tõlgendama.

Teistest vastustest eristub taas Maavalla Koja esindaja oma, kelle hinnangul tajuvad vastajad otseselt kristlike väärtuste all pigem seda, et inimene peab olema hea. Kuid teise küsimuse puhul, mis räägib domineerimisest, on küsimusest aru saadud. Kusjuures arvatavasti need 24%, kes tahavad mõne religiooni domineerimist, on kristlased, sest selline on umbes kristlike inimeste osakaal Eestis. Seega – ülejäänud ei taha, et 24% nende üle domineeriks.

Riigi ülesanne on olla siinkohal tasakaalustaja erinevate maailmavaadete ja usuliste arusaamade vahel. Kui keegi väidab, et ei peaks ühtegi religiooni eelistama, siis kiriku poolt vaadates on siin maailmavaate ja ka kultuuri küsimus üldisemalt. Need, kes ütlevad, et ei peaks olema eelistusi – nad ei nimeta oma maailmavaadet religiooniks. Puudub legitiimne süsteem, et ühel religioonil on rohkem õigust pretendeerida religiooni või usu maailmavaatele. Riik peaks arvestama mõlema mõtteviisiga. Riik on pidev, ta peab nägema üle põlvkondade ja tegema oma otsuseid. Traditsioonidel on pikem ajalugu ja kestus kui üks inim põlv. Näiteks ei peaks riik vahetama ka lippu ja vappi, kui üks põlvkond seda heaks arvab. Põhiseadus on juriidiliselt kõige tugevamini kinnistatud dokument ja see on meil aluseks. Aluseks on ka muud traditsioonid, mis leiduvad ühiskonna kokkulepetes. Näiteks viis, kuidas riik tähistab oma aastapäevasid. Riik peab siin olema tasakaalustaja, vastandamisel pole reaalselt mõtet.

Kui mõelda sellele, kuivõrd palju on diskussioone peetud Eestis näiteks religiooniõpetuse üle, siis see, et üks religioon ei tohiks domineerida, on vist üsna üldine suhtumine. Kui eelmine küsimus oli, et kas isikutele on tagatud usuvabadus, siis Eestis üleüldiselt – olgu tegemist ükskõik millise vabadusega – hinnatakse vabadust tegelikult väga kõrgelt. Mingis mõttes ju see ACTAga seonduv meelevaieldus näitas seda. Muud asjad korda ei lähe, aga kui selgub, et vabadust hakatakse piirama, siis tuleb välja astuda. Ma arvan, et siin peegeldub nende 64% küsitletu arvamus, et ühegi religiooni väärtus ei tohiks domineerida, mingis mõttes sedasama asja, et domineerimine on halb ja vabadus on hea.

Et mingisugune religioon peaks domineerima, selles suhtes ollakse eitavad, sest usuvabadus näitab, et igaühel on õigus, aga ei tohiks sundida teisi elama enda moodi. Sest kasvõi Prantsusmaal on näha, kuidas need islami kogukonnad kasvavad, kuidas teatud linnaosad muutuvad selliseks, kuhu teised ei taha minna. Seal võib-olla muutuvad inimväärtused ja see on natuke keeruline. On keeruline, kuidas anda kõigile õigused, aga mitte lasta neil domineerida hakata.

Paljud religioossed väärtused on tegelikult inimlikud väärtused.

8.3 Usundiõpetus ja piiblilood kooliprogrammis

Küsimus: kuidas kommenteerite tulemusi, et 68% küsitletutest pidas väga vajalikuks või pigem vajalikuks, et ülevaade maailma erinevatest usunditest oleks üldhariduse kooliprogrammi osa, ning 54% pidas vajalikuks, et olulisemate piiblilugude tundmine oleks üldhariduse kooliprogrammi osa?

Religiooniõpetuse teema pälvis vastanutelt pikemaid kommentaare – rohkem kui konkreetset elanikkonna tulemust kommenteeriti religiooniõpetuse koolidesse sisseviimisega seonduvat. Õpetuse vajalikkuses kahtles vaid üks vastanu, kuid mõnevõrra erinevad arvamused olid religiooniõpetuse vormi kohta ning selle kohta, kas see peaks olema kohustuslik, eraldi ainenähtena või mõne teise aine raames. Vähem kommentaare pälvis piiblilugude õpetamise teema.

Kirikute Nõukogu liikmed olid antud tulemusega rahul. Nad tõid oma kommentaarides välja suurt vastuseisu ateistidest lapsevanemate ja ka osa ühiskonna poolt. Toodi välja asjaolu, et lapsevanemate võimalus usuõpetust taotleda on ebamäärane, kui riik ei ole loonud selleks konkreetseid tingimusi. Lapsevanemad jälle võivad karta usklikke õpetajaid ning usupropagandat religiooniõpetuse raamides, usu pealesundimist. Ka religiooniõpetajana töötav vastanu väitis, et kahtlused selles osas on pidevalt üleval.

Religiooniõpetuse käivitamise protsess on olnud raske ja tekitanud palju diskussiooni nii koolijuhtide seas kui ka ühiskonnas laiemalt. Ühe kiriku esindaja mõõnis, et 1990. aastate algul tahtsid kirikud religiooniõpetust hoogsalt käivitada, kuid selle juures tehti vigu, ei osatud õpetust käivitada parimal viisil. *Lapsevanemad hakkasid kartma usupropagandat ning seetõttu tekkis suurem vastuseis. Nüüdseks on olukord rahunenud ja religiooniõpetuse pooldamine suureneb järjest. Praegune 30aastaste põlvkond on harimatu, kuna usundiõpetus pole käivitunud, ning inimestel on raske religiooniga seonduvast aru saada. Positiivne on olnud viimasel ajal vastu võetud erakooliseaduse muudatus, millega seoses kirikud saavad asutada erakoole, kus õpetuse sisu üle otsustamine on vabam ning mis saavad täita puuduvat lünka hariduselus. Rääkides aga usuvabadusest ka selles teises tähenduses – usuvabadus kui vabadus usust – siis siin saab vaid öelda, et vabaduse garantii on teadmine. Sellest lähtuvadki vastanud, kes pooldavad usundiõpetuse sisseviimist koolidesse. Üldiselt võiks eeskujuks võtta Soome koolisüsteemi, kus religiooniõpetus on väga heal tasemel ning kitsam usuõpetus sõltub vanemate soovist – see on vabatahtlik aine.*

See ei ole nüüd usuvabaduse küsimus kiriklikus mõttes. Negatiivne käsitus usuvabadusest ütleb nii: „Inimesel on õigus olla vaba religioonist“. Aga vaba saab olla vaid see inimene, kes teab, millest ta vaba on. Kui inimesed leiavad, et peab olema usuõpetus koolis, siis nad lähtuvad positiivsest usuvabaduse ideest. Vabaduse garantii on teadmine. Usuvabaduse seisukohalt – kui ma enne viitasin inimõiguste deklaratsiooni paktil – siis lapse õigusi on piiratud, kui talle pole antud vanemate usuvaadete kohast või ka kultuuriliselt aktsepteeritud pilti kristlikest väärtustest. Teadmine on inimõigus. Aga probleem on selles ja sellest on ka räägitud ja see on ammu teada, et ligi 70% pooldab usuõpetust, kuid vabatahtlik usuõpetus

ei rakendunud koolides, sest puuduvad rakendusseadused. Lastevanemate võimalus seda ainet lapsele taotleda on ebamäärane, kui riik ei loo neid tingimusi. Lapsevanem on tegelikult nõrgem pool, ta ei saa kasutada oma seaduslikku võimalust. Siiani on kahjuks olnud vaid välispoliitiline võimalus. Koolijuhid tunnistavad, et ei ole loodud õiguslikku baasi ja õiguslikke mehhanisme (pole raha, pole õpetajaid jne).

Kirikute Nõukogusse mittekuuluvad vastanud pooldavad samuti religiooniõpetust, kuid siin esines erinevaid arvamusi selle vormi osas. Kaks vastanut arvas, et see õpetus peab olema väga professionaalsel tasemel ja andma võrdse ülevaate kõigist religioonidest. *Kuid tegelikult on siin väga suur roll ka kodul – esmase hariduse peab laps saama kodust vastavalt vanemate maailmavaatele. Kui laps saab õpetust kodus, siis ta võiks koolis ise otsustada, kas ta soovib osaleda ka usuõpetuse tundides. Nii on ka Soomes, mis võiks olla meile eeskujuks.*

Maavalla Koja ametlik seisukoht on, et religiooniõpetus võiks kuuluda ajaloo programmi alla, eraldi õppeainet ei ole vaja. *Piiblilood on juba praegu kooliprogrammis sees – kirjanduse ja kunstiõpetuse raames. Kuid lisaks võiks veel eraldi õpetada usukombeid, mis aitaks erinevate religioonide esindajatega suheldes hakkama saada.*

Üks vastanu rõhutas, et *piibli jutustused antakse lastele edasi erinevates riikides ja need on jäänud populaarseteks aastatuhandete jooksul. See on huvitav ja mingil määral ka ime. Kuid ma arvan, et ei tohi piirduda nende lugude jutustamisega lastele, vaid igast jutustusest võiks saada ka sõnum kogu eluks, mis õpetaks neid.*

Eriala- ja valdkonnaekspertid pidasid elanikkonna uuringu tulemust väga positiivseks ning isegi natuke üllatavaks. On näha, et kümne aasta tagune negatiivsus on hakanud vähenema. Märgiti, et negatiivseid stereotüüpe omavad peamiselt need inimesed, kel endal ei ole kokkupuudet religiooniõpetusega. Ka varasemad uuringud on näidanud, et religiooniõpetust saanud vastanud on ainega väga rahul.

Samuti märgiti, et ka aineprogramm ise on muutunud – see on läinud konkreetsemaks ja nn isetegevust tuleb nüüd vähem ette. Piiblilugude vähemal määral pooldamise taga on arvatavasti siiski hirm usupropaganda ees.

Muud vastanud kommenteerisid teemat väga erinevalt. Üks neist oli väga imestunud, et 32% ei soovi saada ülevaadet maailma usundite kohta ja et samuti piiblilugude puhul on pooldajate protsent nii madal. *See annab tunnistust suurest puudujäägist inimeste teadmistes.*

Teine vastanu on ainsana küsitletutest ise saanud gümnaasiumis religiooniõpetust. Ta on saanud teadmistega väga rahul ning see andis ka tõuke edasisteks eluvalikuteks. *Kooliprogrammis võiks olla ülevaade usunditest ning selle aine raames ka ülevaade paarist olulisemast piibliloost. Põhjalikum käsitus piiblilugudest pole vast vajalik, kuna võib tekitada suurt vastuseisu.*

Kolmas vastanu sellest grupist on religioonikriitiliste vaadetega ning tema religiooniõpetuse sisseviimist kooliprogrammi ei poolda. *Kooliprogramm on meil niigi tihe ning milline aine tuleks siis välja võtta? Eks iga ainevaldkond võitleb enda eest, kuid inimesed on erinevate huvidega. Keda religiooniteemad rohkem huvitavad, see leiab informatsiooni üles nagnii. Sama kehtib ka teiste ainete kohta koolis.*

8.4 Kristliku õpetuse seisukohtade levitamine

Küsimus: kuidas kommenteerite tulemust, et 65% küsitletutest leidis, et kui kristliku õpetuse seisukohtade levitamine ühiskonnas häirib teatud elanikkonnagruppe, siis ei ole tegemist vaenu õhutamiselega. Samas jaatavalt vastas 19%.

Siin osutus teema kommenteerimine varasemast keerulisemaks. Osa lähtus kitsamalt vaenu õhutamist (vihakõnet) puudutava seaduse eelnõu temaatikast, osa vaatles kristlike seisukohtade levitamist üldises plaanis.

Erinevate usulistest ühendustest esindajatele tundub vihakõne seaduse eelnõu temaatika kummaline ning sellesse suhtutakse ettevaatlikult. *See, kui pattu ei tohi enam patuks nimetada ning selle eest määratakse karistus, tundub arusaamatu. Samuti kurvastab see, kui osa inimesi arvab, et kristliku õpetuse levitamine õhutab vaenu. Meie riigis on tihti nii, et kes karjub kõvemini, sellele jääb õigus. Näiteks samasooliste paaride temaatika kohta ütleb kirik, et ta seda ei aktsepteeri, kuid samas pole olnud nende inimeste vastu. Vastu ollakse teatud elulaadi propageerimisele. Kirikul on õigus oma siseasjad ise otsustada. Kristliku õpetuse levitamine saab olla vaenu õhutamine vaid siis, kui seda kasutatakse poliitilistel eesmärkidel, nagu ajaloo on varem juhtunud.*

Kristliku õpetuse jutlus on küll noomivat laadi, kuid see on inimeste õigetele teele juhutamiseks, mitte ei ole viha õhutamine. See ei saa kedagi häirida.

Selleks et inimest õiges suunas nn kitsale teele moraalsete väärtuste juurde tagasi suunata, peab jutluses olema ka moraliseeriv osa. Seda ei saa kunagi käsitleda vihakõnena, kui keegi näiteks armastab alkoholi ja piiblis on kirjas, et joodikud ei päri jumalariiki. Jutluses see ei ole vihakõne. See on selle inimese aitamine, et ta ikkagi õnnelikult elaks. Piibel on vanem kui ükskõik mis ühiskond, sama vana kui inimkond, seega see sõnum on kõigile tähtis, tahame seda tunnustada või mitte.

Eriala- ja valdkonnaekspertid leidsid, et antud tulemuse puhul on tegemist peamiselt sõnavabaduse pooldamisega ja tolerantsuse levikuga ühiskonnas, mis on rõõmustav tulemus. Ilmselt vastas siin jaatavalt (st et kui kristliku õpetuse seisukohtade levitamine ühiskonnas häirib teatud elanikkonnagruppe, siis on tegemist vaenu õhutamiselega) sama vastajagrupp, kes ei soovi ka usundiõpetust. See on religioonivaenulik grupp. Antud tulemus on igati

loogiline, sest räägitakse ju ideede levitamisest, mitte üleskutsest kedagi tema vaadete tõttu rünnata. Viimasel juhul võiks seda juba nimetada vaenu õhutamiseks.

Rääkides samasooliste kooseluga seoses kiriku suhtumisest, siis meenus ühele vastajale Luterliku Kiriku peapiiskopi avaldus, millele üllatuslikult reageeriti väga positiivselt. Arvati, et kirik seisab õige asja eest ja sõnavabadus peab olema kõigile tagatud. Samas tõi teine ekspert välja asjaolu, et ka samasoolistesse paaridesse ei suhtuta meie ühiskonnas väga sallivalt. Antud küsimuse puhul ei ole kindel, kas vastajad on oma vastuse läbi mõelnud. Kui kellegi sõnavõtt või avaldus kedagi häirib, ei tähenda see veel, et sellega õiguslikus plaanis midagi ette võetakse.

Ülejäänud ekspertide arvamused olid erinevad. Silma paistis religioonikriitilise maailmavaatega vastaja arvamus, et kõigepealt tuleks selgeks vaielda, mis on kristlikud väärtused. Näiteks *Soomes ja Rootsis on samasoolistesse paaridesse suhtumine mõistev, õnnistatakse ka neid paare. Meil näiteks nimetas aga allkirjakampaania läbiviinud sihtasutus samasoolisi paare kultuurihävitajateks. Seda võib küll nimetada vaenu õhutamiseks ja ühe konkreetse grupi vastu ülesässitamiseks. Kas see on kristlik tegevus? Osad leiavad, et jah, osad, et mitte.*

8.5 Samasooliste paaride kooselu taunimine

Küsimus: kuidas kommenteerite tulemust, et 58% küsitletutest leidis, et usuliste ühenduste tauniv suhtumine samasooliste koosellu ei ole samasooliste paaride inimõiguste rikkumine?

Selle tulemuse puhul keskendusid vastanud sagedamini usuliste ühenduste ja samasooliste paaride erinevatele arusaamistele ehk probleemile ühiskonnas kui elanikkonna tulemuse kommenteerimisele.

Kuna usuliste organisatsioonide sees kehtivad oma reeglid ning piiblist lähtuvalt on selge, milline käitumine kiidetakse heaks ja milline mitte, siis ei saagi siin tekkida küsimus kellegi inimõiguste rikkumise kohta. Kellele teatud reeglid ei sobi, võivad alati ühendusest välja astuda. Seadused võtab vastu riik, mitte kirik. Võib küll öelda, et ühiskonnas on vaja oskust elada koos erinevate gruppidega, kuid see ei tähenda, et peaks aktsepteerima kõiki tegevusi. Ühe kristliku usulise ühenduse esindaja avaldas arvamust, et maailmas toimub samasooliste paaride tugev pealetung – kooseluks, abieluks, laste kasvatamiseks – ning see on väga häiriv. Lapsi saavad vaid mees ja naine ning vaid kristlikud väärtused viivad elu edasi.

Teise kristliku usulise ühenduse esindaja märkis, et teatud küsimustes ühiskonnas võtavad sõna ja arvestatakse pigem vähemustega enamuse vastu. See tundub ebaproportsionaalne. Kõik, mis puudutab inimest kui tervikut ja inimestevahelist suhtlemist, kõik need küsimused on need, mis ühiskonna loovad. Kuidas neid lahendada ja tulevikku ette valmistada? See problemaatika peitub pigem siin. Selge see, et homoseksuaalidel on õigus olemas olla ja olla tunnustatud sellistena nagu nad on. Aga nendel ei ole õigust ümber pöörata kogu ühiskonda

ja ühiskonnakorraldust seepärast, et neil on sellised probleemid. Sellega võib veel edasi minna ja rääkida homoseksuaalsete paaride adopteerimisõigusest. Kui me räägime n-ö normaalsest paarist, siis me räägime lapse õigustest, aga kui me räägime homoseksuaalsest paarist, siis me räägime õigusest lapsele? Üks on lapse õigus ja teine on õigus lapsele. Seega, see on hoopis probleem. Millist homset ühiskonda me ette valmistame ja mis õigus meil selleks üldse on?

Mitmele vastanule tundus küsimuse sõnastus vastuoluline – kellegi õigusi ei saa rikkuda mõne tegevuse või maailmavaate taunimisega. *Inimõiguste rikkumine peaks olema ikka riigi tegevus. Samasooliste paaride õigusi saab rikkuda riik, mitte usuline ühendus ehk teine ühiskonnagrupp. Juba definitsiooni järgi ei saa see olla inimõiguste rikkumine. Seega on vastus „ei ole“ igati loogiline. Kui riik võtaks siin tauniva suhtumise samasoolistesse paardesse, siis saaksime nii küsida, kuid antud juhul mitte.*

Arvati ka, et samasoolistesse paardesse ei suhtuta ka laiemalt tolerantselt ning seetõttu ei nähtud erilist probleemi selles, et neid taunitakse. Ilmselt teatakse elanikkonna seas siiski laiemalt, et usulistel ühendustel on omad reeglid, millest lähtuda.

Veel toodi välja asjaolu, et samasooliste paaride kooselu ei ole inimõigus. See on ühiskondliku regulatsiooni küsimus. Nii leidis hiljuti ka Euroopa Inimõiguste Kohus oma kohtulahendis. Arvati ka, et sõnavabadusest lähtuvalt on kõigil gruppidel õigus oma arvamust väljendada.

Üks vastaja mainis 2012./2013. aastal kodanikualgatuse korras toimunud allkirjade kogumise kampaaniat, millega avaldati vastuseisu samasooliste isikute kooselu tunnustamisele perekonnana ja sellisele kooselule õigusliku staatuse andmisele. *Kampaania jättis osaliselt halva tunde, võib öelda isegi, et selle ajal rikuti inimõigusi, kuna kampaania meetodid polnud ausad ja läbipaistvad. Kampaania oleks pidanud olema positiivne, tõstma esile tugevat perekonda ja pereväärtusi. Mindi aga teist teed.*

Üldiselt on igal organisatsioonil õigus suhtuda teistesse omal moel, kuid inimõiguste rikkumine on see, kui tembeldatakse üks grupp kultuuri hävitajaks. Lisaks – kui ollakse vastu kooseluseadusele ja takistatakse aktiivselt mõne grupi õiguste laiendamist, siis seda võib küll nimetada inimõiguste rikkumiseks.

Geikristlaste esindaja väitis, et praegu ei ole riik selles küsimuses lähtunud otseselt kiriku positsioonist. Kui usuline ühendus oma ühenduse sees samasoolisi paare taunib, siis sellega rikub ta tõesti oma liikmete inimõigusi. Kommenteerides uuringu tulemust – suurem osa elanikest ei kuulu ühegi kiriku liikmeskonda ning seega neid ka kiriku seisukohad erinevates küsimustes ei puuduta. Seetõttu on tulemus selline.

KOKKUVÕTE

Usuvabadus on Eesti elanikele hästi tagatud. Puudub riigikirik, erinevad religioonid teevad koostööd ja puuduvad usulised piirangud.

Kitsamate küsimuste puhul esineb ekspertide seas väga erinevaid arvamusi, lähtuvalt vastaja taustast.

EKNi kuuluvate organisatsioonide esindajate jaoks on üldiselt küllalt suur probleem puudujääk haridussüsteemis, kuna uskliketele ei ole koolides tagatud vanemate usulistele veendumustele vastavat haridust. Samuti on vajalik tagada tasakaalustatud religiooniõpetus koolides, mis oleks noortele aluseks usuliste otsuste vastuvõtmisel ning maailmas toimuvast arusaamisest.

EKNi mittekuuluvate usuliste ühenduste esindajate hinnangul on riigi poolt tunda ajuti ebavõrdset kohtlemist, kuna nõukogusse kuuluvate kirikute arvamustega arvestatakse enam. Kõige enam tunnetab ebavõrdset kohtlemist Maavalla Koda, kellel on olnud mitmeid vaidlusi riigiga oma õiguste eest seismisel. Islami kogukond, juudiusulised ja Jehoova tunnistajad on siiski olukorraga üsna rahul. Geikristlaste hinnangul oleks vajalik läbi vaadata usuliste ühenduste riiklike toetustega seonduv, kuna EKNi liikmed ei täida alati riigis kehtivat võrdse kohtlemise põhimõtet.

Mitme vastaja arvates on seoses usuvabadusega küllalt suur probleem ühiskonna ja eriti meedia kriitiline suhtumine kirikutesse ja usklikesse laiemalt. Religioonikriitiliste vaadetega vastaja hinnangul on aga häirivad tema sõnul riigi poolt pealesunnitud usulised toimingud, mis ei ole seadusega kooskõlas.

Teiste Euroopa riikidega võrreldes on olukord usuvabadusega Eestis väga hea, kuid siin pole otsene võrdlus lihtne ning alati tuleb arvestada riikide ajaloolise eripäraga. Meil ei ole veel esitatud kohtusse kaebusi seoses usulise tagakiusamisega, kuid tuleks juba hakata taolisteks juhtudeks valmistuma. Eriti tähtis on nii elanikkonna kui ka ametnike harimine sellel teemal. Mujal Euroopas on viimasel ajal kerkinud esile näiteks samasooliste paaridega seonduvad küsimused, kuid valmislahendusi ei ole siin võimalik teistelt riikidelt üle võtta. Valdkond on uus ning alles kujunemisjärgus.

Riigiga suhtlemise korraldusega on kirikute esindajad üldiselt rahul, kuid esile toodi mitmeid väiksemaid probleeme, mis vajaksid ülevaatamist ja lahendamist. Muret on tekitanud karistusseadustiku vaenu õhutamist käsitleva paragrahvi kavandatud muudatus. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik (MPEÕK) on tunnetanud riigi poolt mõnevõrra ebavõrdset suhtumist praktilises elus. Maavalla Kojal on jätkuvalt probleeme seoses pühapaikadega.

Mitu vastanut tõid välja probleemid erakoolide tegevuse maksustamisel, mis puudutab valusalt mitmeid usulisi ühendusi.

Riigi esindajate hinnangul on usuliste ühenduste soovidega arvestamisel väga palju ära tehtud ning koostöö lahenduste leidmiseks jätkub. Piirangud tulevad sageli teadmatusest, kuid usuliste ühenduste esindajad on siiani olnud ise aktiivsed ning taolistest juhtudest teada andnud.

Kommenteerides elanikkonna uuringu tulemusi, tõid mitmed eksperdid välja Eesti elanike üldist usuleigust ning arvati, et seetõttu ehk ei osata näha ka usuvabaduse rikkumise juhte. Siiski oldi nõus elanikkonna uuringu põhitulemusega, et usuvabaduse olukord on hea.

Eksperdid ei olnud väga üllatunud, et üle poole elanikkonnast peab õigeks kristlikest väärtustest lähtumist. On ju Eestis väga sügav kristlik taust, mis on aastasadade jooksul juurdunud. Ka mittereligioossed inimesed tunnetavad, et Eesti kuulub Euroopasse ja Euroopa on kristliku kultuuriruumiga, see on pigem kultuurikonteksti küsimus. Ühtlasi on ka arusaadav, et 64% elanikest on seisukohal, et ühegi religiooni väärtused ei tohi teiste üle domineerida, siin on tegemist üldise isikuvabaduse ja inimõiguste küsimustega.

Religiooniõpetuse vajalikkust koolides selgitav tulemus tundus ekspertidele üllatav – on ju varem esinenud selles osas küllalt suurt vastuseisu. Samas on viimasel ajal olnud näha teadlikkuse suurenemist, kuna inimesed reisivad ringi, ning samuti suhtumise paranemist võib pidada positiivseks tulemuseks.

SÜVAINTERVJUUDE LÄBIVIIMISE JUHEND (2. LISA)

KÜSIMUSED USUVABADUSE UURINGUS OSALENUD EKSPERTIDELE

I. Üldised küsimused kõigile ekspertidele

1. Kas ja kui, siis millised on Eestis probleemid seoses usuvabadusega?
2. Missugune tundub Eesti usuvabaduse olukord võrreldes teiste riikidega (eeskätt ELi riigid ja Eesti naaberriigid)?
3. Millised on olnud muutused seoses usuvabadusega Eestis viimase 20 aasta jooksul?
4. Milliseid soovitusi Te annaksite või milliseid ettepanekuid teeksite riigiasutustele / usulistele ühendustele usuvabaduse paremaks tagamiseks ühiskonnas (sh usuliste ühenduste alane regulatsioon, maksustamine, haridus- ja sotsiaalvaldkond jt)?

II. Küsimused kõigile ekspertidele palvega kommenteerida avaliku arvamuse uuringu tulemusi

5. Kuidas kommenteerite tulemust, et 91% küsitletutest oli täiesti nõus (72%) või pigem nõus (19%) seisukohaga, et Eestis on kõigile elanikele tagatud usuvabadus, ning et 92% küsitletutest vastas eitavalt küsimusele, kas tema või tema tuttava usuvabadust on Eestis rikutud?
6. Kuidas kommenteerite tulemust, et 54% küsitletutest oli täiesti nõus (19%) või pigem nõus (35%) väitega, et Eesti ühiskond peaks lähtuma eelkõige kristlikest väärtustest (ning samas teatud vastuolu teise küsitlustulemusega, mille kohaselt oli 64% täiesti nõus või pigem nõus väitega, et riigis ei tohiks domineerida mitte ühegi religiooni väärtused)?
7. Kuidas kommenteerite tulemust, et 68% küsitletutest pidas väga vajalikuks (21%) või pigem vajalikuks (47%), et ülevaade maailma erinevate usundite kohta oleks üldhariduse kooliprogrammi osa, ning et 54% küsitletutest pidas väga vajalikuks (13%) või pigem vajalikuks (41%), et olulisemate piiblitlugude tundmine oleks üldhariduse kooliprogrammi osa?
8. Kuidas kommenteerite tulemust, et 65% küsitletutest leidis, et kui kristliku õpetuse seisukohtade levitamine ühiskonnas häirib teatud elanikkonnagruppe, siis ei ole tegemist vaenu õhutamisega (38% vastas „ei” ja 27% „pigem ei”; samas vastas 6% „jah” ja 13% „pigem jah”)?
9. Kuidas kommenteerite tulemust, et 58% küsitletutest leidis, et usuliste ühenduste tauniv suhtumine samasooliste koosellu ei ole samasooliste inimeste inimõiguste rikkumine (41% vastas „ei” ja 17% „pigem ei”; samas vastas 14% „jah” ja 12% „pigem jah”)?

III. Täiendav küsimus kiriku- ja teiste usuliste ühenduste juhtidele ja esindajatele

10. *(See oleks spetsiifilisem edasiarendus küsimusest nr 1):*

Kas kirikul / koguduste liidul / kogudusel vm usulisel ühendusel on organisatsioonina probleeme seoses usuvabadusega (nt kas riigi õigusaktides ja nende rakendamisel või õigusloomes arvestatakse piisavalt usuliste ühenduste ajalooliselt väljakujunenud eripära, traditsioonide, struktuuri ja sotsiaaleetiliste seisukohtadega ning analoogsete küsimuste lahendamise viisidega teistes ELi liikmesriikides)?

IV. Täiendav küsimus õiguseksperdile ja riigiasutuste esindajatele

11. Kuivõrd on riigil usuvabaduse tagamisega seonduvas õigusloomes ja õigusaktide rakendamisel võimalik arvestada erinevate usuliste ühenduste ajalooliselt väljakujunenud eripära, traditsioonide, struktuuri ja sotsiaaleetiliste seisukohtadega ning analoogsete küsimuste lahendamise viisidega teistes ELi liikmesriikides?

Sisukord

II. INTERVJUUD EKSPERTIDEGA – EKSPERTIDE UURINGU TAUST	1
TULEMUSED	2
1 Usuvabaduse olukord Eestis	2
2 Eesti olukord võrreldes teiste riikidega	6
3 Muutused viimase 20 aasta jooksul	9
4 Kirikute ja koguduste organisatsioonilised probleemid	11
5 Ettepanekud riigile	13
6 Riigi võimalus arvestada eripäradega	15
7 Religiooni teema kajastamine meedias.....	18
8 Kommentaarid uuringu tulemustele	19
8.1 Usuvabaduse olukord	19
8.2 Kristlikud väärtused ja teiste religioonide väärtused.....	20
8.3 Usundiõpetus ja piiblilood kooliprogrammis.....	23
8.4 Kristliku õpetuse seisukohtade levitamine	25
8.5 Samasooliste paaride kooselu taunimine.....	26
KOKKUVÕTE	28
SÜVAINTERVJUUDE LÄBIVIIMISE JUHEND (2. LISA).....	30